Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 261 (12351) | 1983 чылдың ноябрь 13, воскресенье | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 3 коп

Чоннуң бедик шынарлыг хереглел бараанларының будуруушкүнүн көвудедир дээш социалистиг чарышты калбарткан дыка хөй будурулгелерниң эгелээшкини СЭКП ТК изин-биле деткээн. Оларның аразында «Вильнюс» деп мебель комбинады база бар. Ол будурулгенин марказын баскан кылыгларны Белоруссияда, Поволжьеде, Ортаа Азияда, Уралда хөйү-биле садып ап турар. Продукцияның 70 ажыг хуузу күрүпениң Шынар демдээ-биле үнелеттинген.

ЧУРУКТА: Ук будурулгенин кылып турары «Арас» деп чымчак мебель комплектилиг «Эра-2» деп секция.

В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эвелгиг хуралыга үлетпүрге күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээрининг бригада аргазын улам ынай хөгжүдериниң база оон ажыктының бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Амгы байдалдарда бригадалар будурулгелерин ажылын экижидериниг, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүге кижизидериниг, ажылчы чоннарны эргелеп башкарылгага калбаа-биле кириштериниг херээнге улам-на улуг рольду ойнап турар деп, хуралга айыткан. Сөөлгү чылдарда чаа хевириг —комплекстиг болгаш шуушкак бригадалар, чаңгыс нарят-биле ажылдап, сөөлгү түнелдер барымдаалап төлевир алыр бригадалар хөгжүп турар. Оларда күш-ажылдың будурукчулуг дүрген өзүп турар, ажыл шагының чидирин кызырлып, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырлар камналгалыг чарыгдаттының турар, организакчы болгаш политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидериниң, сагылга-чурумну быжыглаарының, ёзулуг коллективчи чорукту, бот-боттарындан негелделиг чорукту база эш хуузу-биле бот-боттарыга дузалажырының байдалын тургузарының аргаларын ажыттының турар.

Оон-биле кады күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарын хөгжүдеринде ам-даа улуг четпестер барын СЭКП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн. Чамдык адырларда бригадаларны ужур эдертип тургузуп, ону кампания хевирлиг көрүп турар, чамдыкта бо херекке хей далажып, шынар дугайын, бодавайн, саның көвүдедирин мурнадып турар түүлдер бар. Завод иштинге планизашкыны, технологияны, будурулгени болгаш күш-ажылды организастаарын, оон төлевириниң системазын экижидериниг талазы-биле эргежок чугула ажылды чорутпайн, бригадаларны тургузуп турар таварылгалар ховар эвес. Күш-ажылдың бригада аргазын киргенде, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылынчы тургузуун, хевирлерин база методтарын эде тургузарын оожум боттандырып турар.

Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарын план ёзугаар хөгжүдер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерин алырын, комплекстиг, шуушкак бригадаларны тургузарынче, сөөлгү түнел ёзугаар төлевирин бээр база шалыны күш-ажылга киржилгениг коэффициентизин барымдаалап хуваар бот-орулга-чарылга принциптерин бригадаларын ажылынга нептереди-ринче онзагай кичээнгейин угландырарын министерстволарның болгаш ведомстволарның, каттыжышкынарның болгаш будурулгелериниң удуртукчулары коммунистерге, партия, профэвилел организацияларынга СЭКП ТК-ның Политбюрозу хүлээткен. Будурулгенин болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээриниг, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, социалистиг чарышты хөгжүдериг-ге, Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуунун бригадаларга берген эргелерин эки ажылгаарынга бригадаларының ролюн бедидерининг аргалары айыттынган. Каттыжышкынчарның болгаш будурулгелериниң күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарын сайзырангайжыдар талазы-биле ажыл-чорудулгазын ханызы-биле көөрү, бригадаларнаң бедик шынарлыг болгаш будурукчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырары дээш ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазын бедидери, бригадалар коллективтерине организакчы болгаш идеологтуг ажылдың деннелин чайгылыш чок көдүрери, болдунар черге партия бөлүктерин тургузары, оларның ажыл-чорудулгазын чогумчалыг мораль-психологтуг байдалды хевирлээринче угланы, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниг коллектив кежигүннериниг күш-ажылчы болгаш хөй-ниитин кдепкейин көдүрери партия органнарының болгаш организацияларының сорулгазы болур деп онзалап демдеглеттинген.

Эш Г. А. Алиев баштаан совет партия-чазак делегациязының Вьетнам Социалистиг Республикажа аян-чоруукун түүнелдерин Политбюро чугаалажып көрген болгаш оларны түүлдүгүүнген. Аянчорук база оон үезинде бистиң чурттарывыстың аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганын ат салдынган үр хуусаалыг программазы Совет Эвилелинин болгаш Социалистиг Вьетнамның чаңгыс эвин болгаш аңы-дуңма нарыралын быжыглаарының оруунга база бир чугула базым болган деп демдеглеттинген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунун хуралынга Данияның даштыкы херектер министри У. Элеман-Енсен-биле беседазының дугайында эш А. А. Громыконун информациязын дыннаан, а ол ышкаш иштики болгаш белегей амыдыралының өске-даа чамдык айтырыгларын чугаалажып көрген.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРГАЙЛАТТЫНГАН

Партияның Бии-Хем, Бай-Тайга районнарның конференциялары дүүн болуп эрткен. СЭКП райкомнарының отчёттуг үеде чоруткан ажылының дугайында отчёт илеткелдерни партия Бии-Хем райкомунун бирги секретары **В. М. Евтешин**, партия Бай-Тайга райкомунун бирги секретары **Д. С. Даңын-оол** аңаа кылган. Илеткелчилер болгаш санал берген делегаттар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң оон дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнарның партия организациялары канчаар ажылдап турарының анализин берип, кичээнгейни четпестерге, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырып, оларны эдип алырының хемчеглеринге доктаагаан.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** партияның Бии-Хем район конференциязынга, СЭКП обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** партияның Бай-Тайга район конференциязынга олуржуп, чүве чугаалаанар. Мал болгаш чер ажылын хөгжүдер, ажылчы чоннарның өртүзүнга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидер талазы-биле районнарның партия организацияларының мурнунда салдынган тодаргай сорулгаларны олар айыткан.

Партияның Бии-Хем. Бай-Тайга район конференцияларының делегаттары СЭКП райкомнарының моон соңгаар ажылдарының хемчеглерин тодаргай айыткан доктаалдарны хүлээп алган.

СЭКП райкомнарының болгаш ревизия комиссияларының чаа составтарын, партияның XIX область конференциязынга делегаттарны партконференциялар соңгаан.

МЕРГЕЖИЛДИҢ ТЕРГИИННЕРИ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелениң тудугжу дашчыларының өртүзүнга мергежилдиң тергиини ат дээш конкурс болуп эрткен. Конкурска 3—3 кижилерлиг дашчыларың 6 звенозу киришкен.

Звенолар Постоянныйда № 8 бажыңның тудуунга ажылдаан. Аңаа киришкен звенолар кежигүннери шуптузу шылыпчы болгаш бедик будурукчулуг ажылдаанар.

Конкурска бирги черни Алдын-оол Күжүгеттиң бригадазындан Биче-оол Түлүштүн звенозу эвлээн. Звено кежигүннеринге Ч. Монге-Назын, Б. Түлүш, А. Монгуш оларга «Алдын холдуг мастер» атты тывыскан. Олар 3 шак иштинде 6,27 кубометр хананы салып, нормазын хемчээл талазы-биле ажып күүседкеш, кылдынган ажылдың шынарынга «тергиин» демдекти алганнар. Звенонун удуртукчузу Биче-оол Түлүшке «эң эки дагдыныкчы», Андриан Монгушка — «эң эки аныяк дашчы» аттарны тывыскылаан.

Ийиги черни Сыдаа Люндуптун звенозу эвлээн. Звено 7,15 кубометр хананы салган болҗаш кылган ажылдың шынарынга «эки» демдекти алган. Звенонун дашчылары Сыдаа Люндупка, Мария Хомушкага, Михаил Энгеге «Алдын холдуг мастер» атты тывыскан.

6,65 кубометр ажылды күүседип, эки ажылдаан Александр Чамбалдың звенозу үшкү черде үнген.

Дузалаа ажылдарны кылырынга хоочун тудугжу Комбуй-оол Ооржак, Раиса Сарыглар, крановщик Апчыжык Сарыглар болгаш оон-даа өскелер эки ажылдаанар.

Конкурстуң төнчүзүнде тудуг ажылынга үр чылда ажылдаан «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелениң хоочун тудугжузу Комбуй-оол Докпак-оолович Ооржакка «Күш-ажылдың хоочунуу» медальды тывыскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдарының допчулалы

ХУУСАА ЭВЭЭЖЭЭН

Республиканың үлетпүр будурулгелериниң коллективтери Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышты улам нептеретпишаан, планныг даалгаларны болгаш хүлээлгелерни күүседиринге чамдык эки түүнелдерни чедип алган. Бо чылдың эрткен он айларының дургузунда үлетпүр 1,2 миллион рубльдиг продукциязын пландап ажыр берген, а оон саарылгазы 2,7 миллион рубльге хөй болган. Сайгарылга талазы-биле доктаатkан планнарлыг 18 будурулгелериниң 12-зи планнарын ажыр күүсеткен. Планнаашкынын болгаш ажыл-чорудулгазын үнелээрин нормативтиг-арыг продукция бээриниг шилчиткен 42 будурулгелер он айларның планын пиитизи-биле 106 хуу күүсеткен.

Бараанның продукция будурери эрткен чылдың он айларында дөцнээрге бо чылын 2,3 хуу өскен. Үлетпүр продукциязының бүгү немей өзүлдези күш-ажылдың будурукчулуун остургениниң күсели-биле чледп алдынган. Күш-ажылдың будурукчулуун остүрериниң он айларының планы 101,2 хуу күүсеттинген. Бир кижиге онаалтыр бараанның продукция будурери эрткен чылдың ол-ла үези-биле дөцнээрге 2,8 хуу өскен.

Он айларда пландан ажыр 83 муң тонна хөмүр-дашты, 5,8 муң дөрбелчин метр эжик блоктарын, 6422 тонна сорттуг даг-дүгүн, 6,9 муң дөрбелчин метр дилиг материалдарын, 53 тонна колбаса кылыгларын, 110 тонна мал саржаан, 822 тонна чалан сүт продуктуларын, 343 тонна далганны, 17 муң дал эзиртпес суксунарны үлетпүр берген. Бараанның продукцияның бот-үнезинин талазы-биле он айларның планы база күүсеттинген.

Оон-биле кады он айларда 26 будурулгелер продукцияның пиитки хемчээлинин талазы-биле планнарын күүсетпээн. А «Каа-Хем» хомүр-даш разрези, «Тыва кобальт» комбинат, Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузу, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынның будурулгелери, Туранның ыяш белеткээр пунктузу, мебель фабриказы ышкаш будурулгелер он айларның планын ажыр күүсетсе-даа, будурулге дөцнелин эртken чылдыңдан кудулаткан. Он дээрге белен күүсетиниг куду хемчеолдиг план алдынганын хереченлеп турар. Чамдык будурулгелер он айларның планын күүсетсе-даа, октябрь айда элээн сула ажылдап, мурнукузуидан кошкак темпилиг ажылдаан.

Он айларда сонга блоктары, чугай, туйбу, эптээр демир-бетон керамзит, кидис болгаш хөм идиктер, мебель, культурамыырал бараанары, хлеб болгаш хлеббулочка кылыглары будурериниң планнары күүсеттинмээн.

24 будурулге күш-ажылдың будурукчулуунун планын күүсетпээн болгаш оон хараазы-биле 3,7 миллион рубльдин продукциязы чедир бердинмээн.

Он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чылдың эрткен үезинде күженнишкиннерни улам улгаттырары, социалистиг чарыштың организакчы күжүн долу ажыглаары негеттинип турар.

Допчулалды республиканың Статистика эргелениң специалистеи белеткээн.

САННЫГ ХОНУКТАР АРТКАН

Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының эрткен он айларында республиканың районнары ноябрь 1-ниг медээзи-биле алырга, күрүнеге 212273 центнер эзтти, 261852 центнер сүттү, 12933 центнер дүктү дужаган. Эрткен чылдың бо үезиниң дөцнелинден сүттү 17575 центнер, дүктү 399 центнер хойну саткан. Эзти эрткен чылдың бо үезиниң дөцнелинден 13628 центнер эвээшти дужаган.

Мөңгүн-Тайга, Кызыл районнар эзт садарының чыл планын ам безин дыка ажыр күүсеткилээн. Барынын-Хемчик, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнар планнарын күүседириниң кырында келген.

Бай-Тайга, Тожу, Каа-Хем районнар боттарының планнарын үүгле 64,8—74,4 хуу күүсеткен. Республикада эң-не хой эзт садар районнарның бирээзи — Каа-Хем ам-даа 5638 центнер эзтти дужаар ужурлуг.

Республиканың эзт дужаар 67 совхозтарының үүгле 12-зи чыл планын күүседип алган. Оон иштинде ССРЭ-нин 60 чылы аттыг, «Ак-Чыраа», «Көк-Тей», «Шамбалыг» совхозтар болгаш куш фабриказы пландан ажыр 5965 центнерни саткан. «Моген-Бүрен», «Алдан-Маадыр», «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Хөндергей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «О. Шынаа», «Нарын», «Тинелге», «Х Улуг хурал» совхозтар чыл планын күүседириниң кырында келген. Республиканың совхозтарының 20-зи күрүнеге эзт садарының чыл планын 80 хуу безин чедирбээн. Оларның иштинден «Кара-Хаак», «Найырал», «Революцияның чалбыыжы», «Өөк», «Май 1», «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Ленинчи орук» совхозтар үүгле 44,9—68,1 хуу күүседип, эң-не чогенчиг байдалын көргүзүп турар.

Күрүнеге сүт садарының чыл планын үүгле Мөңгүн-Тайга, Чоон-Хемчик, Тожу районнар ажыр күүсеткен болгаш пландан ажыр садып турар. Олар чыл планындан ажыр 1630 центнерни дужаган. Өөр, Тес-Хем, Каа-Хем районнар чыл планын 96,4 — 99,1 хуу чедир күүсеткен, болгаш онаалдаларын чыл төнчүзүнге чедир боттандырарының аргалары бар. Арткан районнар эрткен чылдың бо үезинин дөцнелинден сүт садарын дыка кудулаткан. Ылангыя Бай-Тайга, Улуг-Хем, Эрзин районнар планнарын 90 хуу безин чедирбээн.

Республиканың сүт дужаар ужурлуг 64 ажыл-агыйларындан 19-у чыл планын күүседип алган. «Совет Тыва» совхоз планын 2,2 катап ажыр күүседип, мурнуку одурудга чорун турар. Оон иштинде ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Мөген-Бүрен», «Дөш-Терезин», «Ак-Чыраа», СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Хөндергей», «Май 1», «Бурунгаар», «Искра», «О. Шынаа», Тере-Хөл», СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтар планнарын дыка ажырган. Ынчангаш ол ажыл-агыйлар социалистиг чарыштың мурнуку одурууунда чорун турар.

Оон-биле чергелештир 13 совхозтар планнар күүселдезин 90 хуу безин чедирбейн турар. Олардан «УТКА 25 чылы» Ленин аттыг «Кара-Хаак» совхозтар ол планын күүседири бергедээн. Арткан ажыл-агыйларда сүт садарының планнарын күүседип болурупун аргалары бар.

Республиканың районнарындан сезин күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Бо дээрге, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хол, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарның ажыл-ишчилериниң, ылангыя хойжуларның кызымаккай ажыл-ижиниң түүнели-дир. Оон-биле чергелештир чоңдан дүк садып алыр планын 180,2 хуу күүсеткен Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик районнар ыңдыг планын 2,2 катап ажыр күүседип; ол ажыллы эки организастаан. Бо талазы-биле өске-даа районнар эки ажылдаан.

Бии-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары дүк садарының чыл планын үүгле 84 хуу чедир күүсеткен.

Дүк дужаар ужурлуг 62 совхозтуң үүгле 17-зи планныг онаалдазын күүседирин хандырып шыдаан.

Чыл төнчүзүнге чедир санныг хонуктар арткан. Ол үениң иштинде күрүнеге ам-даа 27727 центнер эзтти, 18148 центнер сүттү салар ужурлуг. Ол дээрге белен эвес айтырыг. Ынчангаш районнарның болгаш ажыл-агыйларының удуртукчулары ол планнарны күүседиринге бар бүгү арга-курлавырларны ажыглап, малчыннар, саанчылар ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, малдың ажаалда, чемгерилгезинче кол кичээнгей салыр ужурлуг.

Бригадирге сөс

ХАНДЫРЫЛГАВЫС КАНДЫГЫЛ?

Дөртkү квартал тудуг организацияларынга шиитпирлиг үеча-да болур. Үүге дизе мында чылдың объектилерин ажыглалга киирер айтырыг туруп келир. Бистиң республиканың байдалында бо үелерде тудуг ажылдарын кылыры берге апаар. Соок күштелир болгаш даштыкы ажылдар кылыры белен эвес болур.

Монтаж ажылдарының шынарындан тудугну үезинде ажыглалга киирери хамаарлыг. Ынчангаш дашчыларның ажылын эки организастаары, хандырып турар организациялар-биле харылзаалары быжыглаары эргежок чугула деп бодаар мен. Бистe байдал кандыгыл?

«Кызыл тудуг» эргелениде 6 бригада бар. Мээн удуртканым дашчылар бригадазы № 2 школаның немелде тудуун кылып турар. Бо беш чылда 640 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын бригада кылган. 9 айларда план 71 хуу болган. Үүге план күүсеттинмээнил? Борта тудугжуларның эки эвес ажылдаанын демдеглеп тура, ажылга шаптараазының чамдык түүлдерин чугаалаза чогуур.

Бир кол четпес ажыл—чогуур материалдар-биле үезинде хандырбааны. Дериг-херекселдерни ийи-чангыстап эккээр. Бирээзи чок боорга-ла, манап орар мындыг боор-дур. Ынчангаш күш-ажылдың будурукчулуг үүгле 79 хуу четкен.

Өске талазында төлевилледе монтаж ажылдарының нарын талаларын барымдаалавайн, харын-даа кезек-кезектеп өскерилгелер киирип турганындан ажыл сулараан. Тудуг тавааның адаанда канализация таваржы берген болган болгаш артык ажылдар үнген.

Тудугнун кол белдирлерин болгаш быжыглаг кезектерин бетондан кылыр. Ажыл нарын болгаш харыысалгалыг, кижи бүрүзүндей бедик серемчилелди болгаш хынамчалыг болуруп негээр. Хөй кааг шивентарлыг чада-биле хандырбаанындан, ригельдер-биле тудуштурар ажылдар саадап турар. Оон түнелинде ажылдың технологизин хажыдып, бар чаалаларысты ынай-бээр көжүрер ужурга таваржын турар бис.

Корпустун 7—8 дугаар өзектерин тудар 4—5 кубометр бетон хереглеттинген турар. Бетон-биле чогуур үезинде хандырган болза, ам спортзалдың кырынга чедир туйбу салыын доосхан, шагда дескилеп каапкан турар ийик бис. Аңаа орар эвес, подвал хезээн дуглап каан плитаны дедир адырган, чада кырын дуглап-даа турдувус.

Дээвинр, хана кылдыр плиталар ай-айы-биле келбестээш турупта. «Тудуг кезектери» комбинат хүнде-ле 4 плитаны кылып турар, а ону хереглеп турар тудуглар хөй. Мону көвүдедир кылырының аргазы кандыг ирги?

Даштыкы кол канализация шугумун ажыглалга киирери чугула айырыг болуп турар. Оңгарны кол шугумга чедир чаалаа, кудукту соңын кезыныстан бээр ай ашкан. Школаның таваан өттүр үгтээш хоолайларны кожары арткан. Школаның бир талазының канализациязының үнер шугуму тудуг тавааның адаанга таваржы берген. Бис үттээр компрессорну ай ажыр мынап келдиис.

Бо четпестерин трестинда, эргелелдин-даа удуртукчулары билар, мынчалаа-даа оон түнел үндүрбейн хемчет албайн турар. Канализация ажылдары доостурга, оңгарларны дескилеп каапкаш, ам суургалыг кран оруун ажылдын болур. Хандырылга бо хевээр турар болза, кол тудуштурулга колонназын бетонаары бергедей бээр...

Тудуг материалдары-биле хандырылганы экижидери бо хүннерде эң чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар. Үүге дизе хандырылганың деннелинден тудугда бүгү-ле ажылдар хамаарылгалыг.

Ч. ДОНГАК.

ХЕМЧИЛЕР РАПОРТТААН

Үстүү-Енисей пароходствозунун Кызылда район эргелелиниң коллективи бо чылдың навигация планын бүрүн күүсединиг рапорттаан. Ол үениң дургузунда 254 сал-биле 137 муң кубометр тудуг ыяжын бадырган, чүүк соортүрүнүн планын 107,9 хуу, пассажир аргыштырылгазынын —105,5 хуу күүсеткен.

Енисей бассейнинин (Кызылдан Диксонга чедир) будурулгелериниң аразында социалистиг чарышка навигация түүнели-биле бистиң эргелелден «Ангара-60» теплоходтун капитаны В. Н. Лапшовтун экипажы тиилекчи болуп, пароходствонун Красноярск край эргелелинин хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Эн эки көргүзүгаер дээш «Заря-191» теплоходтуң капитаны В. П. Василенконун экипажы край эргелелиниң шилчиир ымпелин алган.

Ол ышкаш навигация үезинде эң эки ажылдаан мурнакчыларны бистиң эргелелдиң хүндүлел самбыразында киирген. Оларга радиооператор Т. Г. Устимова, матрос-кассир Г. Е. Перстенёва, капитаннар В. П. Василенко, П. М. Марков, Ю. С. Кананыхин олар хамааржыр.

Хемчилер амгы үеде келир навигацияга белеткеним, септелге ажылдарын эгелей берген.

О. ПЕТРОВ.

Үстүү-Енисей пароходствозунун Кызылда район эргелелиниң начальниги.

220 ХУУ КҮҮСЕТКЕН

Эрткен 10 айларда Туранның септелге-тудуг участогу чуртталга шолун ажыглалга киирериниң планын 220 хуу, капитал септелгениин — 140 хуу чедиргеш, ол көргүзүглер талазы-биле чыл планын чедиишкинниг күүсеткен.

Участоктун көдээ тудугжулары 327 дөрбелчин метр чуртталга шолун ажыглалга киирер планын херек кырында 738 дөрбелчин метр кылдыр доозун дужаган.

Ында дуржулгалыг бригадир Иван Фёдорович Неделиниң бригадазы бо чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Бригада күш-ажылдын будурукчулуун планзаттынган деннелинден доктаамал 25—30 хуу ажыр күүседип келген.

И. БУШМАНОВА.

«Тыва септелге-тудуг» трестиң улуг инженер экономизи.

«Тыва көдээ тудуг» трестин № 741 КМК-зының дуржулгалыг бригадир Шойдар-оол Санчатович Күжүгетке удуртkан комплекстиг тудугжу бригадазы үшкү чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын октябрьның тончузүнде хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаан.

Ол-ла КМК-дан К. М. Ооржактың удуртkан бригадазы планныг онаалдазын 114,9 хуу, К. М. Чымыяңның бригадазы 106,9 хуу күүсеткен. Мурнакчы тудугжулар Кувискаал Ооржак, Солун-оол Монгуш, Николай Монгуш, Виктор Ооржак, Семис-оол Монгуш, Уруртак Монгуш болгаш оон-даа өскелер төлептиг ажыл-херээ, быжыг сагылга-чурумнуу-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Эрткен 10 айларда КМК-ның тудугжулары көдээ ишчилерге 23 чуртталга бажыңнарын, «Тээли» совхозка 300-300 баш хой кирер 2 кажаанны болгаш малчыннарга 3 кыштагны «Хемчик», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда ажыглалда кирген. Ол чаа кыштаг санында-ла 2 чуртталга бажыңын, чунар-бжыңны болгаш 500 баш шээр малга кажаанны туткан.

Чаа кыштагларны хойжулар ам эллеткен. Аңаа малды кыштагладырынга кончуг таарымчалыг.

А. ДМИТРИЕНКО,
№ 741 КМК-ның экономизи.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРДЕ

ҮШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Хову-Аксының күш-ажылчы коллективтеринде калбарган. «Тыва кобальт» комбинаттың даг цегинин 7 бригадалары чыл планын күүседипкен. Транспорт цегинде И П. Бобылёв биле А. В. Дехтеренконун удуртkан чолаачылар бригадалары 1984 чылдың февраль айның үлүүнде кирген.

14 бригадалар үш чыл планын күүседипкен. Шинчилел ажылдарының экспедициязы беш чылдың планын сентябрь айда дооскан. Ында коммунист М. Г. Алексеенкога удуртkан чазылдырыкчылар бригадазы коску күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип алган. Партия организациязының секретары А. К. Кононенко, коллективтиң удуртукчузу А. Ф. Карпов чарышты организастаарын экижидериниг улуг кичээнгейни салып келген. Чыл планын күүседириниң кырында келген өске-даа бригадалар хой.

А. БАГЫР.

АНЫЯКТАР КОЛЛЕКТИВИНДЕ

«Шекпээр» совхозтун Сут-Кажаа сүт-бараан фермазында ВЛКСМ-ниң 60 чылы аттыг комсомолчу-аныяктар коллективи планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Сааначылар Зоя Хомушку, Светлана Монгуш, трактористер Орус-оол Сарыглар, Александр Куулар болгаш өскелер-даа — чарыш тиилекчилер.

Ферманың ышка белеткелин организастыг эрткан Виктор Күжүгет, Май-оол Салчак, Кезер Күжүгет олар ниек, бызаа кажааларын чылыглаанар. Аныяктарның күжү-биле сигенин, сидосту четчиги-биле бедеткээн. Фермада Дамырак аттыг агитквартира өг-бүлелер аразында социалистиг чарышты организастаан.

Д. САЯ.

Тувинская ордена Ленина библиотека им. А. С. Пушкина

НОЯБРЬ № II.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНГЕ ЧЕДИР 49 ХОНУК АРТКАН. ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ӨЗЕК ЧЫЛЫНЫҢ ПЛАННЫГДААЛГАЛАРЫН БОЛГАШ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН КҮҮСЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРИП, СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ УЛАМ ХӨГЖҮДЭЭЛ!

МУРНААН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың эзт комбинады, республиканың сүт комбинады, эзт-сөөк далганының заводу, Кызылдың туйбу заводу, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, Туранның райүлетпүр комбинады октябрь болгаш чылдың он айларының продукция сайгарарының база бүдүрериниң планнарын 105-115 хуу ажыр күүсеткен.

Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл, Каа-Хем районнар он айларда продукция бүдүрериниң планын ажыр күүседип, эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелиңден элээн өзүлделиг болган.

* * *

Күрүнеге эзт садарынга: ССРЭ-ниң 60 чылы, Карл Маркс, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Улуг-Хая», «Ак-Чыраа», «Тес-Хем», «Мөрен», «Чаа орук», «Көк-Тей», «Шамбалыг» совхозтар, куш фабриказы.

Сүт садарынга: ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Мөген-Бүрен», «Деңи-Терезин», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра», «О. Шынаа», «Тере-Хөл», «Совет Тыва», ССРЭ-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар.

САГЫЛГА-ЧУРУМНУ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Бистиң совхозтуң партия комитединиң үчүдүнде 68 коммунистер болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар бактаап турар. Ажыл-агыйның чугула адырларында партияның 6 эге организациязы, 3 партбөлүк бар. Совхозтуң экономиказының көд адыры—мал ажылында партия эге организацияларында болгаш партбөлүктерде 33 коммунистер болгаш кандидаттар бактаап, малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер, планныг онаалдаларны күүседир дээш демиселге кол күш болуп турар.

Партком болгаш партия эге организациялары кижилер-биле, ылаңгыя специалистер-биле, ажылды күштелдирип, хүлээнген ажылы дээш оларның харыысалгазын бедидериңче, ажыл-херекти анализтеп көөрүнче кичээнгейин салып келген. Коммунистерниң, специалистерниң отчёттарын партком хуралдарында дыңнап, коммунистерге берген даалгаларның күүселдезинге контрольду элээн идепкейжиткен.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын совхозта бүгү күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарында чугаалашкан. Ол хуралдарга коллективтерде байдалды сайгарып, бар арга-курлавырларны ажыглаарының, сагылга-чурумну партияның айтыышкынларынга дүүштүр быжыглаарының чамдык боттуг хемчеглерин партия, профэвилел, хөй-иниги организациялары ап чорудуп турар. Ол ышкаш совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарынга кижизидилге, масса-политиктиг ажылды, организастыг чорукту быжыглаары-биле лекция пропагандазын, чаңгыс аай политхүннерин, удуртукчулар-биле ужуражылгаларны эрттиргилээн. Экономиктиг өөредилгеже 6 кезек черге ажылчы чоннарны хаара туткан, ооң дыннакчылары чүс алдан ажыг кижи.

Организастыг болгаш политмассалыг өске-даа чамдык ажылларны чорудуп, ажылышчылерниң ортузунга социалистиг чарышты организастап, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииштиннерин ажыглап келгенивистин түңнелинде планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседири чедип алдынган. Совхозтуң малчыннары күрүнеге эзтти 452,2 тоннаны сүттү 107,1 тоннаны, дуктү 31,1 тоннаны салып, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ол чедиишкиннерни чедип алырынга мал ажылынын ажыктын улам ыңай бедидер, ооң чем баазазын быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, күш-ажылдың болгаш технологтуг сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле чоруттунган ажылдар база улуг идиглиг болган.

Эрткен чылга деңизээрге, совхозта хойнуң баш саны барык ийи муң башка өзүп, хойну мөөнү-биле эрте төрүдер аргаже шилчээни чаш төлдү камгалап ап, өстүреринге таарымчалыг болган. Мурнуку чылларга бодааргa чаш хураганнарны хойну камгалап алган.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиниг болуруп кижилер, күш-ажылга оларның хамаарылгазы, хүлээнген участогу дээш харыысалгалыг чоруу шиитпирлээр. Бисте коммунист А. С. Сояп удурткан № 1 хойжу бригада, коммунист Б. Азыраа удурткан Кочетов аттыг сүт-бараан фермазы планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, деңи-дески ажылдап келген, ында күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыг, ажыл шагы үзер чоруктар чок. Ылаңгыя сүт-бараан фермазы тос айларда күрүнеге сүт садар планын чедиишкиниг күүсеткеш, районуң СБФ-лериниң аразында чарышка тиилээн. Ферма он айларның онаалдаларын база чедиишкиниг боттандырган.

Амгы үеде малчыннар нинтиниң малын кыштаглаашкынче кирип, Совет Тываның 40 чыл оюнга алдаржыткан чарышты калбартканнар. Хойжулар төрүүр чүс хойдан-на 85—90 хураганны менди ап өстүрер сорулганы салганнар.

Совхозтуң саанчыларындан С. Саны-Маадыр, Ш. Ямбаа, Е. Кан-оол, А. Имажап, Р. Чымба, хойжулардан А. Севилбаа, Т. Чооду, М. Сояп, өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында чоруп турарлар.

Б. БУМБАЖАЙ,
Эрзин районуң «Чаа орук» совхозта партком секретары.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының үшкү кварталында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң коллективи тиилекчи болган.

Улуг бо коллективтиң садыгжылары, ажылчыннары шынап-ла эки ажылдаанар боттары база аразында чарыштыг, мурнакчылардыг. Чижээ, коммунист М. М. Морозова удурткан № 1 «Юность» магазинниң садыгжылары хандырылга килдизиниң чээрби садыг коллективтериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни ээлээннер. Ол магазинниң тустус килдистериндеи идик садар салбыр мурнап турар. Садыгжылар (чурукта) В. С. Арабкаева, Л. И. Такмашева, Н. А. Грачёва олар садып алыкчыларга төлептиг бараан болур, оларның негелде-херегледдерин долу хандырар дээш кызымак ажылдап турарлар. Күш-ажылчы маргылдаанның ийиги черин С. М. Чапзан (чурукта ортузунда) эргелекчилээн № 2 аъш-чем магазинниң коллективи ээлээн. Демниг садыгжылар (солагай таладан) Н. А. Пошанова, Л. И. Кушнина, Л. А. Фисилина олар аъш-чем бараанларының ассортиментизин садып алыкчыларның хереглелинге дүүштүр тургузуп турарлар.

Мурнакчы бо ийи магазинниң садыгжылары чоннуң хереглелин улам долу хандырар дээш оон-даа кызымак ажылдаарлар.

Ю. КОСАРЬКОВТУН фотолары.

1. БҮДҮРҮЛГЕ — САДЫГ — ХЕРЕГЛЕКЧИ

Бараан садып алыр дээн кижи бир-ле дугаарында ооң хевирин көөр. Ооң соонда ажыктыын, хемчээл талазы-биле тааржырын, өңүн ылаптаар. Үениң негелдезинге дүгжүр, чараштыр даарап каан хеп кижиниң сеткилин өөртүр. Муң-муң кижилериң хөөнү ниик-хепти бүдүрүп турар кижилериң ажылындан хамаарылгалыг деп болур. Сагыш-сеткил эки турда, кижи бүдүрүкчүлүг ажылдаар, долгандыр турар улуска ооң психологтуг салдары эки болур.

Бүдүрүлге—садыг—хереглекчи деп үш-булун—бараанның чарылбас кезектери. Ону канчаар бүдүргенин, кайы хире шилип алганын болгаш улустуң негелдезинге дүгжүп турарын бо үш-булун көргүзе бээр. Бөгүн Кызылдың даараныла фабриказының продукциязының шынарының, күрсадыг бүдүрүлгелериниң фабрика-биле хандырылгазының, бараанны садып турар садыгжылардың арга-сүмезинин дугайында чугааны эгелединис.

ШЫНАР ДЕМДЕКТИГ...

Кызылдың даараныла фабриказы республикада күрүнениң Шынар демдээн тывыскан продукцияны бүдүрүп турар чаңгыс бүдүрүлге болур. Ооң продукциязы чүгле Тываның магазиннериниң үнүп турар. 9 айларда фабрика садыг базазынче 144 муң рубльдин кылыгларын чоруткан азы план 131 хуу күүсеттинген. «Росторгодежда» базазы 180 муң рубльдин продукциязын алган. Бүдүрүлге хөрөөн улус келер платьесин 13,7 муң рубльге, чоорган хаптарын 35,5 муң рубльге хөөнү даараан.

Даараныла фабриказы он айларда продукция сайгарарын 112,4 хуу күүсеткен. Бараанныг продукция бүдүрерин 1 муң рубльге хөөнү кылган. Материал-техниктиг база эжиндээн. Административтиг корпусту, иниги чуртталга бажынын ажыглалга киргеен. Даараныкчылар столованда чемненип турар апарган. Олар чылыг, делгем залга кежээлерни организастап, хостуг үезин солун эрттиривп турар.

9 айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 102,2 хуу болган. Бо үеде продукцияның шынары 96,8 хуу четкен. Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан 505 муң рубльдин продукциязын бүдүрген. Фабрика он тос хевириин кылыгларын бүдүрүп турар. Эде кылышкын чок бүдүрер план 10 хуу ажыр күүсеттинген.

Коллективте 9-даараныкчы чыл планын күүседипкен Р. М. Арбай-оол 1985 чылдың сентябрь, Б. И. Монгуш март айларының үлүүнде киргеен 1984 чылдың планын Р. Т. Сумба, В. И. Ажы, Р. К. Монгуш, Р. М. Донгак, З. А. Элитбагай кылдыр даарап турар.

Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан продукцияны энир чылын 650 муң рубльге бүдүрүп турган болза, бо чылын ооң 50 муң рубльге хөөнү бүдүрери көрүнген. «Н» индекстиг бараан бүдүрүлгези энир чылдыындан 535 муң рубльге көвүдээр. Ынчангаш сорулгалар салдынган, кылыр ужурлуг ажылдар хөй.

Шынарны экижилер дизе, күш-ажылды организастаарын экижидери чугула. Хуу таныа аргазынче шилчиири чугула апарган. Чижээ шевер, дуржулгалыг даараныкчы шынарлыг кылдыр кылыр деп хүлээлге алган, кандыг-биз операция кылган соонда, орта бодунуң хуу таныазын хап каар Контролёрлар ооң дугаарын билир, ынчангаш операцияны хынаваан эрттирер. Шынарлыг ажылдаанны дээш аңаа шалыцынга 10 хуу неелде төлевир бээр.

Фабрикада бригада керээзиче киргеен, кым-бир кижи прогул азы шынар чок продукция бүдүргеен болза, бригаданың шаннал акшазын казыр. Бир кижи хуну үскени дээш акшаның 3 хуузу казыттынар. Ажылды шынгыыраалыры-биле сагылга-чурум үрээн брак кылган кижиниң бодунуң акшазын казып турар болза эки дип түңнелди даараныкчылар үлүүргеен. Ынчаш кижи бүдүрүүнүң харыысалгазы бедиир.

Чаа операцияны шингээдип эп турда, үрей кылыр чоруктар таваржып турар. Бо үеде даараныкчы кончуг кичээнгейлиг болур ужурлуг. Ынчангаш хыналдаларны баштайгы неделяда-да чорудары чугула болур. Машиналар үрелиг каарга, ону дарый септевейи турар. Турүүшкүн ужуулдан план күүсеттинмес. Үрелик машина брак база үндүрүп турар. Ындыг болган төлээде механиктериниң шаннал акшазын бо ажылдарны көрүп турган төлээри күзенчиг. Моон мурнунда олар чүдендаа хамаарылга чокка шалыңын ап турган. Фабрикада машина үзээр болгаш дижилер херектелдер чок. Ынчангаш ажыл саадалгалыг болуп турар.

Чаа дериг-херектелдерни бүдүрүлгеге ажыглаарын 1981 чылда 24, энир чылын 62, а 1983 чылда 143 санга көвүдедир. Ынчангаш чылда ортумаа-биле бир кижиге онааштың продукция бүдүрери кедир чылын 1462 рубльге чедер.

МАГАЗИНДЕ...

Бо чылын садыг организацияларындан 4 хомудал киргеен Бичин үруглар хевиинге каасталга чыпшырар тускай херектел чогундан, аппликациялар алырын калган. Февральда 0,4, апрель айда 0,01 хуу штрафты төлээн. Складтарда продукция база эгиттиниң турган. Даараан хептин 3 хуузун брактаар ужурлуг болза, ооң 17 хуузун үшкү кварталда комиссия хүлээвээн. Бо чүл дээрге шынар экижилер талазы—бар күүсеттирларны ажыглап шыдаавайн турарын көргүзүп турар. Ажылчынын харыысалгазы, бот-негелде, чоо мурнунга ооң ажылынын ажыгы үнелээри борта чугула черни ойнаар ужурлуг.

Фабриканың продукциязының чамдызы аксыларда хевээр турар. Шынары эки-даа болза, каасталгазы, модели кижилериң сеткилинге кирбес дээрзин садыгжы Л. П. Чадамба чугаалады. Чижээ, дүктүг өстен кылган халаттарны адаан кызыы кылгаш, платье хевирлиг кылдыр даараныла чедимче чок. Мурнуу ажык болган болза деп садып алыкчылар хараадан турарын садыгжылар үргүлүү дыннап турар. Ынчангаш И-3158 модельди өскертирин чугула деп саналт турарлар. Чайгы платьелериниң хөрээн мунгаш кылдыр даарап кааны таарымча чок дээрзин база демдеглээн. Н 822937 модельди улус албас. Өнү таарымча чок, каасталгазы өстүн структуразынга шуут таарышпас келген садып алыкчылар каш харгыг кижиге даараан хеп боор деп аразында кайгаан чугаалажыр Эгиннериде, салбакты болаарга, школа назылыг уруглларга таарышкы дег, ындыг бе дээрге, размери улуг, улуг улуска каасталгазы шуут дүүшпес Чайын сарафаннар киргеен турган, ооң эгиннери сөгүк, дижилерин карыштыр илген болган.

Садыгның директору З. Ч. Монгуш шынар сөөлгү чылдарда экижээн деп демдегледи. Ында 9 үүл хеп хээн турар. Оларның шынарының талазы-биле хомудалдар чоңдан эвээш киргеен турар, чүгле модель болгаш өстүн структуразының талазы-биле четпестер бар. Чамдыкта бөлүк хептин чамдызы чок болуурдур, чоорган хавы биле сыртык хавының кайы-бирээзин сукпаан боор. Ылаңгыя ак чоорганнарны, сыртык чоорган хаптарын каастап даарап турар, апарган болгаш келген бараанны чаңгыс хүн дүргүзүнда төңдүр садыптар апарган. Ооң ыңай хептя сезон зайы-биле садыгларны чугула болуп турар. Кышкы үеде фабриканың даараан чайгы платьелерин улус шоолуг албас. Ынчангаш бүдүрүлге билер садып алыкчылар аразында харылзаанны быжыглаары шынарны экижидериниң дузалыг болгу дег.

А. ХОВАЛЫГ,
«Шынның» корр.

«ЧЕТТИРДИМ»— БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

Ак-Довурак хоорайда күрстрахование инспекциязы сес чыл мурнунда тургустунган. Чурттакчы чоңдан страхование дадывыры чырыының планныг онаалдазын инспекцияның ажылдакчылары доктаамал күүседип келген. Бо чылдың үш кварталында чурттакчы чоңдан 584216 рубльдин дадывырын чыгган, планда көрдүгениңден ол —7056 рубль хөй. План күүселдезин доктаамал чедип алырынга чүү идиглиг болуп келгеним?

Күрстрахование инспекциязында үш бригада ажылдап турар. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаанның негелделерин ажылдап кылган. Ону түңнеп, чарыштың мурнакчыларын ылерлерде планныг онаалда күүселдезинин аңгыда социалистиг чарыштың негелделеринде көрдүгеен чүүлдер — быжыглаттырган бүдүрүлгезинде ийикне, азы организациязында страхованиеде булунунун канчаар дериттингенин, страхованиенин ачы-дузазының талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп турарын база барымдаалап көөр. Күш-ажылчы ол маргылдаанның мурнакчылары ол негелделеринин күүселдезин долу чедип ап турар. В. Т. Мурушкина, А. С. Кузнецова, Н. И. Мэтонина оларның удуртканы бригадаларның ажылы макталдыг.

Күш-ажылды бригада арга-зы-биле организастаарын Күрстрахованиениң республика системазынга 1977 чылда шингээдип алганындан ол арга-биле ажылдаарынче инспекцияның үш бригадазы үжелээ шилчээн. Оларның бирээзинин бригадазы Валентина Тимофеевна Мурушкина ажылының дугайында мынчаар чугаалаар:

— Бригадавыстың кежигүннери беш кижи алды чыл иштинде чаңгыс кижи дег демниг ажылдап келдивис. Бригада керээзин-биле ажылдаарының ажыктының билир бис. Ажыл-иштин түңнели кижи бүрүзүнден хамааржыр болгаш, хүлээнген хераа дээш ажылдакчыларның харыысалгазы бедээн. Планныг онаалда күүсеттинмейн баар ындыг таварылга чок. Ажылывыс демниг, ынчангаш ажылдан үнер-кирер чорук бисте чок. Өске бригадаларда ажыл база бистин-биле дөмей. Ынчангаш күш-ажылчы маргылдаанның тиилекчизи болуп үнерни ындыг-ла белен эвес. Ындыг болганда, өске бригадаларны бүгү көргүзүүлер-биле ажар апаар.

Инспекцияның хоочуну В. Т. Мурушкинаның удуртканы бо бригада чурттакчы чоң-биле страхование керээзи чарарының, дадывыр чырының планныг онаалдазын доктаамал боттандырын келген. Ынчангаш олар чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчилери. Бригадириниң адынга мында чылыг сестерин чугаалап турары таварылга эвес, кады ажылдап турар эш-өөрүнге ол үлегерлиг. Ооң ак сеткилдиг, кызымак ажылы ССРЭ-ниң Күрстрахованиенин кол эргелелиниң Хүндүлел бижии-биле демдеглеттинген.

Коллективте ажылын эки билир, кызымак ажылдакчылар шынап-ла эвээш эвес. Чижээ, хоочуннар А. Ф. Лемешева, О. Ф. Куневич олар аныяк эш-өөрүнге ажылының аргадуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып чоруурлар.

Үш бригада үжелээ бригада керээзи-биле ажылдап турар болгаш, ажылда чуду-кара көөр чүве чок. Ажыл-ишке чарыштышаан, демниг болурга үүле-херек бүдүнүр болбайн канчаар Мында шынаала ындыг. Хүлээнген хераанге бердинген кижилерлиг бо коллективте ажыл-биле сес «зарышпас. Ооң-биле кады мында ажылдын шынарынче кичээнгей улуг, документилерни шын, үезинде доллурары кол чүүл кылдыр тургустунган Күрстрахованиенин ачы-дузазын ап, керээ чарып турар өскүлелериниң саны чыл бүрү өзүп, немежин турар. «Четтирдим» дээн сес коллективтин ажылынга бедик үнелел.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.
Барыын-Хемчик район.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ӨСКЕН

Чадааннаның ыяш ажыл-агыйы районуң бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Үшкү кварталда продукция бүдүрери 102,3, ону сайгарары 100, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүдези 102,3 хуу күүсеттинген. Он айларда база көскү чедиишкиннер чедип алдынган.

Ыяш ажыл-агый черииниң ыяш дилер, чазанар цехтериниң ажылчыннары социалистиг хүлээлгелерни доктаамал ажыр күүседип келген. Ажылчыннар дидиг материалдарын планда көрдүгениңден 485 кубометр хөйну бүдүргеен. Бригадир Белек-оол Монгуш өске бригада кежигүннериниге үлегерин көргүзүп, ажылды организастаарын экижиткен. Комсомолчулар Алексей Ооржак, Николай Монгуш планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген.

Манзалар-биле хереглекчиниң үезинде хандырар дээш, коллектив бар арганурлавырларны долузу-биле ажыглап турар. Тайгага белеткеп каан ыяш сөөртүрүнге хоочун чолдачы Ф. И. Артуров мергежээн. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун экижиткениниң түңнелинде, ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Арга-арыг өстүрери келир үеде тудуг материалдарының курлавыры болур. 10 айларда ыяш тарылгазының планын долдур күүсеткен. Кара-Тал, Кара-Адыр тайгазында 160 га черде Сибирь дыдын тараан. Улуг Чыргакының унунда ол хире черде тараан чаш дыт эки өзүп турар.

Чазаныла цеги он айларда 177 муң рубльдин продукциязын бүдүргеен. Хоочун чазаныкчылар К. Х. Ооржак, Б. С. Ховалыг аныяктарны боттарының мергежилинге ооредип турар. Аныяк коммунист Виктор Монгуш цехтиң мурнакчыларының одуруунда кирген.

К. МОНГУШ.

ЭКИ ЧОЛААЧЫЛАР

Үшкү кварталдың түңнели-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниңден социалистиг чарышка бирги черни В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи ээлээн, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Комбинаттың транспорт цегиниң коллективи он айларда бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Мурнакчы чолаачылар Г. Л. Карпов, С. М. Гуровец, В. М. Стыгашев ай планын ажыр күүсеткен болгаш кывар-чаар чүүлдерни камнап алганнар.

К. МЕНГИ.

ИЙИ КАТАП

Комбинаттың рудник коллективи октябрьның планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ында А. Б. Монгуштун, Ю. М. Аверьяновтуң удуртканы № 1 болгаш 2 ээлчеглер шалыпчы ажылдаан.

З. В. Кириллов тың экскаватор экипажы айның планын барык 2 катап ажыр күүсеткен.

Бистиң корр.

ХОЖУДААН

«Тудуг кезектери» комбинат, Чадаана хомур-даш разрези, Кызыл-Мажалыктың эзт комбинады, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадааннаның, Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың алгы заводу, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу, «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу, Туранның ыяш ажыл-агыйы, Бии-Хемниң сельхозтехника салбыры он айларның продукция сайгарар планын күүсетпээн.

«Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Аъш-чем үлетүрүнүн министерствозунун бүдүрүлгелери, «Тыва өдээ тудуг» трестиң ДБК заводу. Таңдының ыяш ажыл-агыйы он айларның нормативтиг арыг продукция планын күүсетпээн.

* * *

Күрүнеге эзт садарынга: «Кара-Хөл», «Мурнакчы», «Найырал», «Өөк», «Хадын», «Тоора-Хем», «Май 1», «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Лениниң орук», «Енисей», «Кара-Хаак», «Тере-Хөл» совхозтар.

Сүт садарынга: «Кара-Хөл», «УТКА 25 чылы», «Шивилиг», Ленин аттыг, «Начын», «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал» совхозтар.

КИЧЭЭЛ БҮРҮЗҮН АЖЫКТЫГ КЫЛДЫР

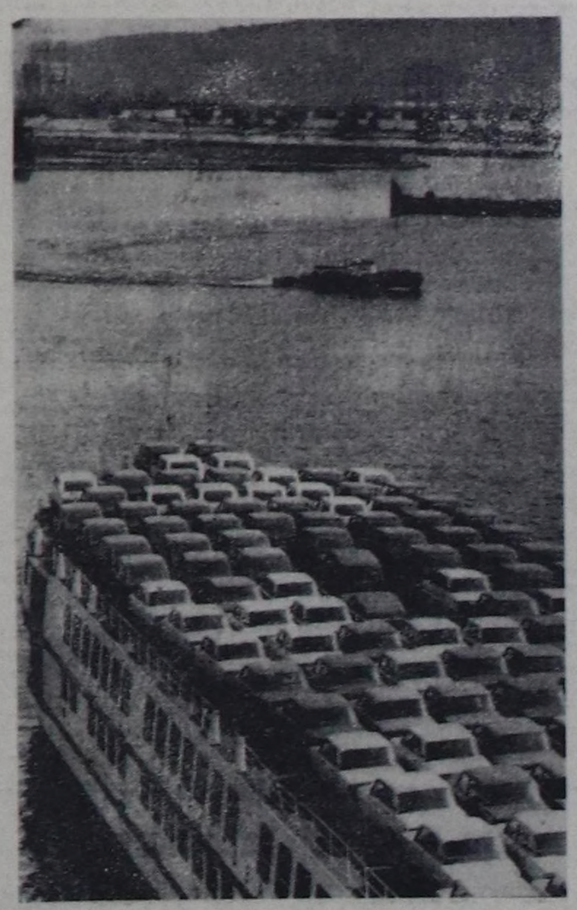

КУЙБЫШЕВ ОБЛАСТЬ. Тольяттиде Волганың автозаводунуң бүдүрүп үндүрүп турары идегелдиг болгаш камаалгалыг «Жигули» автомобильдер бодунуң ырак-узак оруун буурул баштыг Жигули дагларындан эгелеп турар. Автотудукчулар оларны поездилерге, тускай автокожугларга чүдүрүп чорудуп турар. Автомобиль сөөртүр «Жигули» деп судюо ол машиналарны база сөөртүп турар. Бир чоруурда-ла беш чүс чыгам автомобильдерни Волганың болгаш Каманың порттарынга ол сөөртүп эккеп турар.

ЧУРУКТА: автомобиль сөөртүр судно эзлчеглиг рейстеге.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү школаларында кичээлдер организастыг эрткен. Бо өөредилге чылында экономиктиг өөредилгениң системазынга бирги кичээлдер «Совет кижилериниң чогаадыкчы идепкейи, бедик медерелдиг сагылга-чуруму болгаш организакчы чоруу— 1983 чылдың база ниитизи-биле он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседириниң үндезини» деп темага эрткилээн. Бирги кичээл экономиктиг өөредилгениң сорулгаларын база катап пропагандист, дыңнакчы бүрүзүнүң мурнунга салган. Совет кижилериниң чогаадыкчы идепкейин, бедик мергежилдиг сагылга-чурумун чедип алыры дээрге-ле экономиктиг өөредилгениң мурнунда СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын боттандырып эгелээри ол.

Мону чедип алырда бирги кичээлден эгелээш-ле янзы-бүрү аргаларны ажыглап турган, кичээл бүрүзүнүң үрет үүнелдиин чедип алыры чугула.

Экономиктиг өөредилгениң пропагандизи дыңнакчыларны социалистиг хүлээлгелерни экономика талазы-биле бадыткаарынга өөредир ужурлуг. Ынчангаш ноябрь, декабрьда бир-ийи практиктиг кичээлдерни эрттирер. Эткен өөредилге чылында Барыын-Хемчик районнуң пропагандистери 500 хууда болгаш бригаданың социалистиг хүлээлгелерни, Өвүрге 219 хууда, 7 бригада, Бии-Хемге— 150, Ак-Довуракка 300 хууда, 36 бригаданың социалистиг хүлээлгелерин экономика талазы-биле бадыткаарынга дузалашканнар. Экономиктиг өөредилгениң кичээлдеринге дыңнакчылар боттары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын, камаалганың хууда агар саннарын тургузуп билир кылдыр өөредири чугула. Эткен өөредилге чылында Ак-Довуракка В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың экономиктиг өөредилгениң чөвүлелиниң хуралынга бо ажылды канчаар организастаарын чугаалашкаш, комбинаттың экономистерин пропагандистерге камаалганың хууда агар саннарын канчаар санаарынга дузалажыр кылдыр даалганы берген. Комбинаттың дуржулгалыг, шыырак пропагандистериниң дузазыбиле агар саннарны санаарынга пропагандистерни өөредип, ажык кичээлдерни эрттиргеннер. Ооң түңнелинде республикада 60 хууда болгаш 28 бригада агар саннар тургустунган.

«Сээн камаалгага киржилгеңмі?» деп практиктиг кичээлдерни эрттиргилээн. Бо кичээлдерни социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хынаар «Сээн социалистиг хүлээлгеңмі» деп кичээлдер ышкаш чылдың төнчүзүнде азы эгезинде эрттирер. Эткен өөредилге чылында мыңдыг кичээлдерни Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарга, Ак-Довуракка, Хову-Аксынга эрттирген.

Кичээлдериниң үре-түүнелдиин чедип алырда кичээл бүрүзүнде дыңнакчыларга практиктиг онаалгаларны бээри кончуг чугула. Ак-Довуракка эткен өөредилге чылында дыңнакчылар 250 практиктиг онаалгаларны күүседип, 180 рефераттарны бижээннер. Дыңнакчыларның хөй кезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кандыг аргалар-биле бедидерин анализтеп, боттандырарының санал-оналын берип турарлар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат мурнунда хожудангай ажылдыг коллективтериниң бирээзи турган болгай. Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының баштайгы айларындан эгелээш күрүне мурнунга планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседип эгелээн. Бо чедишкинде пропагандистериниң үлүү база бар. Ажык кичээлдер, практиктиг онаалгаларны-даа пропагандистер чорудуп турган. Чижээ, дашчыларының комплекстиг бригадазының бригадири А. С. Күжүгет «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнарын күүсеткениниң анализи», чолаачы М. И. Неница «Бир ажылчының продукция бүдүрерин саанаары» деп практиктиг онаалгаларны күүсеткеннер, а пропагандист Д. К. Монгуш «Күш-ажылдың курлавырларын шын ажыглаары» деп темага, пропагандист В. М. Ипатова «Күш-ажылчы коллективке соцчарыштың продукцияның шынарын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниге ролю» деп темага ажык кичээлдерни эрттиргеннер.

Кичээлдериниң ажыктыын бедиреери чедип алырда партия организацияларының, эн-не баштай кылыр ажылы—пропагандистерни өөредири, оларның хууда чогаадыкчы планнаарын чедип алыры. Бо өөредилге чылының эгезинде СЭКП Кызыл райкомунуң политчырыдышкын кабинеди совхозтарның төптеринге бүгү пропагандистерни чыгаш, практика кырында хууда чогаадыкчы планнарны канчаар долдурарын өөреткен. Мыңдыг өөредилгени чорудары пропагандистерге улуг дуза.

Октябрьда республиканың экономиктиг өөредилге чөвүлели районнарда, бүдүрүлге черлеринде оон даргаларының семинарын эрттирген. Ол семинарга партия обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов илеткел кылгаш, экономиктиг өөредилгениң организакчыларының болгаш пропагандистериниң мурнунга СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң негелдерини канчаар күүсединиң дугайында сорулгаларны салган.

Е. АЖИ.

РЕВОЛЮСЧУ АНГОЛАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Берге байдалда Анголаның чону бодунуң байырлалы — чурттуң хамаарышпас чоруун чарлааныдан бээр 8 чыл болган оюн демдеглээн. Мурнуу Африка Республика Вашингтонунуң эрге-чагыргазының ыдалаашкыны болгаш бүгү талалыг деткимчези-биле Анголага удур агрессиялыг халадаашкыннарны чорудуп, 1981 чылдың августан бээр Кунене можунуң улуг кезиниң эзелеп турар.

Бо чылдың августа мурнуу-африка шериг Мошкино можуда Кангамба хоорайже халдааш, ангола улуска удур эзлчеглиг үптээшкинни болгаш кем-буруулуг үүлгедиишкинни кылып, ыракшыл үгер-боолар болгаш гаубицалар-биле кам-хайыра чок боолаан. Оон соонда ужар үүлдү ажыглаан. Агаардан өлүрүкчүлер арыгже чаштын бар чораан чурттакчыларны боолаан.

Республикага материалдыг улуг когаралды таварыштырган. МПЛА — Күш-ажыл партиязының даргазы, АУР-нуң президентизи Ж. Э. душ Сантуштуң медеглээнин ёзугаар алырга, Претория ниитизи-биле 10 миллиард ажыг доллар түүлүг когаралды Анголага чедирген. Америк империализм африка күрүнелерге, диптиң дешилгелиг күштеринге удур угланышкынны ниити стратегияны барымдаалап, расисчи ёзу-чурум-биле бир демниг кады хөделип турарын президент демдеглээн. Расисчилерге азырадып турар төп разведка эргелелиниң агентизи Ж. Савимбиге баштаткай УНИТА-ның чалча болуу ангола улуска удур бодунуң кем-буруулуг үүлгедиглерин база идепкейжиткен. Оон дээрбечилери тайбың чурттталгалыг ангола суурларже халдаашкыннар кылып, бажыңнарны орттедип, көвүрүглерни үреп турарлар. Оон аңгыда тараа-быдааны орттедип, малмаганы хунаап ап, буруу чок кижилерни өлүрүп, херээженнерни-даа, кырганнарны-даа, ажы-төлдү-даа кээргевейн турарлар.

Мыңдыг байдалда ангола улустуң революсчу авангарды —МПЛА— Күш-ажыл партиязы: «Төрээн чурт айылда, шупту чон революцияны камгалаарынче!» деп кыйгырган. Империалистер, расистер болгаш оларның чалчалары Африканың мурнуу үүгүнде байдалды дорайтадыр база социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле шилип алган оруундан чайлаарынче Анголаны аябдаар сорулганы салган дээрзин ол кыйгырыгда айтып турар. Анголаның ажылчы чоннары МПЛА — Күш-ажыл партиязының кыйгырыынга харыы кылдыр империализмге болгаш расизмге удур демиселин уламчылаарынга, аныяк республиканың революстуг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга боттарының беленин илергейлээр дээш кудумчуларже чыскаалып үнгеннер.

Бо хүнүерде чурттуң шеригге келдириишкин пунктуларында кижилер хөй-хөйү-биле чыылган. Анголаны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң хүрээлениге ажылчыннар болгаш тараачыннар, студентилер, албан-ажакчылар, ЖМПЛА — партийжи аныяктар организацияларының төлээлекчилери кирип турарлар. Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Антониу Фепрейра, Жозе Афонсу, Жоао Мендеш болгаш өске-даа хөй-хөй кижилер-биле чугаалашкан мен. Олар шуптузу: «Төрээн чурттуң камгалаары — бистиң революстуг хүлээлгевис болгаш ыдыктыг херээвисдир»— деп, чоргаар харыылаар.

Муң-муң ажыл-ишчилер планныг онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүседирин хүлээпин турарлар. Үүгле найысылал Луандада безин ындыг хүлээлгелерни ийи чүс хире бүдүрүлгелер алгылаан. Мында чурттуң эң улуг поставы комбинады «Тенстанг» күүү-күүүн бүрүү-биле ажыглап ажылдап турар. Херектиг чиг-этти Маланже можудан бээр эккеп турар. Ында Үзбекистандан келген совет хөвеңчилер ангола ажыл-ишчилер-биле бир демниг ажылдап турарлар.

СЭТА-ның корреспондентизи кижи бодунуң ажылының аайы-биле АУР-нуң политиктиг ажылдакчылары-биле, интеллигенцияның төлээлери, ажылчыннар база тараачыннар-биле удаа-дараа ужурашкылаан. Олар шуптузу улуг Ленининиң төрээн чурту —Совет Эвилелиниң дугайында, ангола улустуң хосталга дээш демиселиниң баштайгы хүннериинден эгелээш, оларның-биле интернационалчы сагыш-сеткилин каттыштырып келген совет кижилер дугайында эң-не эки чылыг-чымчак состерни чугаалап, бедик хүндүткелин илередип турарлар. Бистиң ийи чурттарывыстың аразында кады ажылдажылганы боттандырбайн турар ындыг адыр улус ажыл-агыйында чок. Бистиң чуртувус улусчу Анголаның кодээ ажыл-агыйынга, үлетпүрүнге, кадык камгалалынга, ук черниң национал кадрларын белеткээринге дузаны болгаш деткимчени чедирип турар.

АУР-нуң баштайгы президентизи Агостиньо Нето мээңбиле беседазынга: «Анголага берге үеде биске эң чугула дузаламчыны болгаш деткимчени көргүскен Совет Эвилелинге болгаш делегейниң өске-даа депшилгелиг күштеринге улуу-биле өөрүп четтиргенин Анголаның чазаа болгаш чону илергейлеп турар» деп чугаалаанын сактып ор мен.

Совет кижилер, республиканың хамаарышпас чоруунуң 8 чыл оюн акы-дуңма ангола улус-биле кады демдеглевишаан, кандыг-даа дарлаалдан хостуг ниитилел тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзеп турар.

Н. СЕМЕНОВ.

СЭТА-ның корреспондентизи.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АМЕРИК КОММУНИСТЕР СЪЕЗДИЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Ноябрь 10-да Кливлендиге (Огайо штат) Каттышкан Штаттарның Коммунистиг партиязының XXIII съездизи ажыттынган.

Оон ажылында чурттуң 40 штатындан 500 хире делегаттар, даштыкы чурттарның коммунистиг партияларының төлээлекчилери киржип турар. Съездини АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал секретары Генри Уинстон ажыткан. Отчёттуг илеткелди АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл кылган.

Бистиң съездивис кижи төрелгетениң төөгүзүнде эң-не берге байдалдарның үезинде болуп эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. Келир үеде дайын болур бе азы тайбың турар бе, ядролуг чепсектиг бүдүрери улам эңдерлир бе азы чепсегленишкинни дүжүрер бе деп айтыыглар турып турар. АКШ-тың империализми делегейге тергиидээрин бодап, күштериниң деңзигүүрүн бодунга ажыктыг кылып алыр дээш, ядролуг удур турган. Бистиң чонувустуң эң хөй кезин ядролуг чепсектерни шенээрин, бүдүрерин база тургузарын долузу-биле соксадырын деткип турар.

Иштики политиканың айтыгларының дугайын чугаалап турда, Коммунистиг партияның Чиңгине секретары мынча деп демдеглээн: чуртта өөк-язы ылгаарының болгаш реакцияның күштери идепкейжээн, «экономика кадыкшып турар» деп Ак бажыңның хоозун шуугаазыны турбуже, 20 млн. кижи ажыл чок, чаа-чаа бүдүрүлгелер хагдынмышаан, ажылчы чоннарның шалыны өспестээн. Бөдүүн американнар ядарап, түрөп турар, эр, херээжен кижилер, уруглар аштап, бажың чөчтарның саны өзүп турар. АКШ-та аңгы жуушкуунуң оруунче кирген. Рейганның администрациязының үндүрүп турар шиитпир бүрүзү чогум-на ол сорулганы чедип алырынче угланган. Оон ядролуг согуушкунну баштай бээр-даан мелегей доктриназы чогум-на харыы аңаа үндезилеңген деп, Г. Холл онзалап айыткан. «Першинг-2» база чалгыныг ракеталарны Европага тургузарының планнарын боттандырар дугайында Вашингтонуң шиитпирин сарыылдыг кижи бүрүзү оон өскээр чүү деп санаар боор? Женевада совет-америк чугаалажылышкынарга ССРЭ дугуржуушкунну чедип алырынче оруктуң чартык кезнин эрткен деп, илеткелчи демдеглээн. Ынчалза-даа совет саналдарга америк тала харылаваан.

АКШ-тың Гревадага удур араатанзыг, арын-нүүр чок боо-чепсектиг агрессиязы делегей килеңнеп уткаан. Рейганның администрациязы Никарагуага удур, Сальвадорнуң улусчу-революстуг күштеринге удур чарлаттынмаан дайынны чорудуп, Кубага удур үрегдекчи хөделиишкиннерни уламчылап турар, АКШ-тың Ливанда чарлаваан дайыны хемчээл талазы-биле улам калбарып турар.

Делегейге диргелип келген айыл канчаар-даа аажок улуг деп, Г. Холл демдеглээн. Ынчалза-даа ядролуг дайын чайлаш чок эвес. АКШ-тың бүгү төөгүзүнүң иштинде чазааның чорудуп турары дайын политиказынга удур ынча дыка хөй американнар удурланмайн турган. Бистиң чонувустуң эң хөй кезин ядролуг чепсектерни шенээрин, бүдүрерин база тургузарын долузу-биле соксадырын деткип турар.

Иштики политиканың айтыгларының дугайын чугаалап турда, Коммунистиг партияның Чиңгине секретары мынча деп демдеглээн: чуртта өөк-язы ылгаарының болгаш реакцияның күштери идепкейжээн, «экономика кадыкшып турар» деп Ак бажыңның хоозун шуугаазыны турбуже, 20 млн. кижи ажыл чок, чаа-чаа бүдүрүлгелер хагдынмышаан, ажылчы чоннарның шалыны өспестээн. Бөдүүн американнар ядарап, түрөп турар, эр, херээжен кижилер, уруглар аштап, бажың чөчтарның саны өзүп турар. АКШ-та аңгы демисели чидигленип, ажыл соксадышкыннары көвүдеп турар деп, америк коммунистериниң удуртукчузу чугаалаан.

1984 чылдың президент соңгулдалары чоокшулаан тулумна, Рейганга болгаш рейганизмге аштырышкынны таварыштырары-биле, агрессияның болгаш дайынның политиказын ойтур шавары-биле бүгү чөөн үзелдиг күштерниң күженишкиннери каттыштырары чугула деп, Г. Холл онзалап айыткан. Коммунистиг партияның мурнунда турып турар сорулгаларга, чуртту болгаш бүгү делегейни ядролуг халапче чыгап турар Рейганның политиказынга удур, амгы администрацияның монополияларга чызаалаан улуска удур, расисчи угланышкынынга удур демиселге коммунистериниң авангардчы ролюн бедидериниң эргежок чугулазынга ол доктааган. Ол сорулга-биле коммунистер профэвилел массаларының, дайынга удур шимчээшкининиң иштинге ам-даа идепкейлин-биле ажылдаар ужурлуг деп, Г. Холл айыткан. **Н. СЕТУНСКИЙ.**

Удурланыышкын чалгыы чавырылбаан

Рейганның чазааның дээрбечи үүлгедиишкинге — хамаарышпас Гренадаже чепсектиг халдаашкынынга удур удурланыышкынның чалгыы чавырылбаан. Делегейниң улустары интервенцияны доп-дораан соксадырын болгаш ортулуктан агрессорнуң шериглерин үндүрерин иеген турар.

ГАВАНА. Хүрээ-хиттиң бүгү делегей чөвүлели Гренадага удур АКШ-тың агрессиязын чаңгыс эп-сеткил-биле буруу шаап турар деп, «Гранма» солунуң интервьюзунга Латин Америка болгаш Кариб бассейн талазы-биле хүрээ-хиттиң бүгү делегей чөвүлелиниң секретары А. Пейро медеглээн. Ол дээрге чүүң-биле-даа агартынып ыдаттынмас буяр бак үптекчи чорук-тур. Эжелекчилериниң Гренададан доп-дораан үнүп чоруурун негеп турар бис.

МАНАГУА. Америк шериглериниң Гренадада ханныг үүлгедиишкинни буяр чорук кылдыр буруу шаап көрүп турарын Латин Американың дайынга удур трибуналының күүсекчи секретары Ф. Бальсан илереткен. Никарагуаже болгаш Сальвадорже үптекчи интервенцияны эгелээр деп Рейганның администрациязының кыжаныышкынын сойгалап илеретиишаан, ол чоок-кавы девискээрнин улустары-биле эп-сеткил каттыштырарын күштелдиреринче, чаа дайынны империализмниң өскүлерин болдурбазынче делегейниң хөй-ниитизин ол кыйырган.

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чоннары америк империализминиң эзлчеглиг кемниг үүлгедиишкинин киленнээшкин-биле буруу шаап турар деп, Болгар профэвилелдериниң төп чөвүлелиниң медеглелинде чугаалап турар. АКШ-тың кара туразында интервенциязы Төп Америкага болгаш Кариб бассейнге дүшкүүрлүг чорукту чидиглендиреринче угланган Ак бажыңның милитарисчи угланыышкынын, харын-даа чер кырынга тайбыңга шыңгыы кыжаныышкынын база катап бадыткап турар-дыр.

БЕРЛИН. Бот-догунаан Гренадаже АКШ-тың дээрбечи ёзу-биле халдаанынга Немец Кызыл Крестиң президиуму (ГДР) шиитпирлии-биле удурланган. Ол халдаашкынны кандыг-даа күүлдэшкин-биле агартып ыдавастар деп ооң медеглелинде чугаалап турар. Ортулуктан интервентилериниң доп-дораан үнген турарын президиум негээн.

ПРАГА. АКШ-тың кемниг үүлгедиишкининге удурланыышкын резолюциязын ЧССР-ниң Юристер эвилели хүлээп алган. Каттышкан Нашылар Организациязының бүгүн эргелиг кежигүнү болуп турар хамаарышпас чуртчоор ёзу-биле халдаашкын дээрге делегей эргезин болгаш КНО-нуң Уставын каржызы-биле үрээн чорук-тур. Ол дээш харыысалга АКШ-тың администрациязына болгаш президент Рейганның бодунга бүрүнү-биле онаажыр ужурлуг деп резолюцияда демдеглен турар.

ХАНОЙ. АКШ-тың Гренадада интервенциязын болгаш Рейганның чазааның Кубага, Никарагуага болгаш өске-даа чурттарга удур эзелекчи туруштуг белеткеллерин Хо Ши Минин коммунистиг аныяктар эвилели, Вьетнамның өске-даа аныяктар организациялары килең-биле буруу шаап турар. Гренадага удур агрессияны доп-дораан соксадырын олар кады хүлээп алган медеглелде негээн.

ХЕЛЬСИНКИ. АКШ-тың Гренадага удур чепсектиг агрессиязын бот-башкартынарынга улустарның делегей нормаларын болгаш эргезин каржызы-биле үрээн чорук кылдыр Финляндияның Профэвилелдериниң төп организациязы тодараткан. Гренада девискээрдеи агрессорнуң шериглерин доп-дораан үндүрерин ол негээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. АКШ-тың үүлгедиишкиннерин Барыын Берлиниң Херээженнериниң демократтыг эвилели бужар чорук кылдыр буруу шапкан. АКШ-тың агрессиязы дээрге КНО-нуң Уставын каржызы-биле үрээн чорук-тур деп оларның парлаан документизинде чугаалап турар. Ук эвилел Гренададан интервентилериниң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээн.

ДАМАСК. Сирия Араб Республиканың Тайбың талалакчыларының национал чөвүлели АКШ-тың агрессиязын килен-биле буруу шапкан. Америк интервенцияны кижи төрелгетеңге удур, тайбың-ның болгаш депшилгениң күштеринге удур эң-не бужар-бак үүлгедиг кылдыр санавышаан, Гренаданың улузу-биле Сирияның чонунуң эп-сеткилин каттыштырып турарын медеглеп, орту-луктан америк шериглерин чугаа чокка үндүрерин негээн.

(СЭТА).

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Мында кээп турар дыннадыглар ёзугаар алырга, Израильдиң Компартиязының ТК-ның пленуму болуп эрткен. Израильдиң чазаа-биле АКШ-тың администрациязының аразында агрессчи эвилелдиң калбарып турары-биле холбаштыр ханы дүвүрээшкинни аңаа үлээп алган политиктиг резолюцияда илергейлээн. АКШ-тың күрүне секретарының политиктиг херектер талазы-биле орлакчызы Игбергериниң чоокта чаа Израильге чораан баргану америк-израиль «стратегтиг кады ажылдажылганы» улам ханыладыр сорулгалыг деп ол документиде чугаалап турар. Чоокку Чөөн чүкке америк империализмниң кол чөлеңгиижи болбушаан, Ливанның, а ол ышкаш палестиниериниң болгаш Сирияның национал-патриотчу күштеринге удур агрессчи халдаашкынны Израиль планнап турар. Ынчангаш палестин айтырыгны хүн айтырыындан дүжүргеш, израиль эжеледи мөңгежидип, Ливанны регионнуң национал-хосталгалыг шимчээшкининге кыжанып турар америк шериг баазазы болдурар сорулга салдынган.

Делегейниң ракета-ядролуг дайынын өскүдериниче угланган Вашингтонуң авантюристи угланыышкынын ИКП ТК-ның пленуму шиитпирлиг буруу шапкан. Ооң-биле чергелештир Совет Эвилели тайбыныың политиказын дайгылыш чок чорудуп, эндерге чепсегленишкинни шеглээрин негеп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш туржуп турарын резолюцияда айтып турар.

Иордан хемниң барыын талакы эринде болгаш Газа секторунда палестиннерге удур Тель-Авивтиң өскүдүп үндүрүп турары кемниг херектерин пленумнуң документизинде буруу шаап турар. Массалыг тудуп хоругдаашкынарны, арабтарның черин хураап, өөредилге черлерин хаап, колонизацияны күштелдирип тургаш, палестин улус массаларының боттарының эрге-шолээзи дээш демиселин базарын израиль эжелекчи эрге-чагыргалар бодап турар.

Чоокку чоон чүк айтырыын чүгле араб палестин улустуң национал эргелерин хүлээп көөрүнге болгаш хамаарышпас палестин күрүнени Израиль-биле кожа тургузарынга үндезилээш харын шиитпирлеп болур. Ооң-биле кады Израиль бодунуң 1967 чылдан бээр эжелеп алганы бүгү девискээрлерни хостаан турар ужурлуг. Ол девискээрге тайбыны болгаш быжыг туруштуг байдалды тургузар дизе, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле хөй толээлекчилерлиг делегей конференциязын бүгү соңуургалдыг талаларының киржилгези-биле чыылдырары эргежок чугула боон турар.

ШЫҢГЫЫ САГЫШСЫРАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Төп Америкада дүшкүүрлүг чорук-тун чидиглениги-биле холбаштыр КНО-нуң Кол Ассамблеязының 38-ки сессиязының пленарлыг хуралының киржикчилери чаа шыңгыы сагышсыралын илергейлээн. «Төп Америкада байдал: бүгү-ниити тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныышкын база тайбың инициативалар» деп айтырыгны чугаалашканының соонда олар Төп Американың хамаарышпас күрүнелеринге, оларның аразында Никарагуага удур агрессчи үүлгедиишкиннерни бурруу шапкан резолюцияны хүлээп алган.

Төп Американы бүгү чурттарының тайбың чурттаар болгаш боттарының салым-чолун даштыкы холгаарлаашкын азы халдаашкын чокка боттары тодарадын алыр эргезин КНО-нуң Кол Ассамблеязы база дагын бадыткадаа.

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

ДЕЛИ. Делегей байдалы чидигленип турарынга ханы сагыш човал турарын премьер-министр Индира Ганди илергейлээн. «Делегейде айыылы диргелиг келген дайын халаптыг уржуктарлыг болур»— деп, Курукшетра хоорайга (Харнана штат) болган массалыг митингиге чугаазынга ол медеглээн. Индиядан дыка ыракта турар өске күрүнелерниң эрге-ажыктарынга хамааржын турар айтырыгларны богун херекке албайн барын болбас деп, премьер-министр демдеглээн. Ядролуг дайын өөскүп үнген таварылгада Индия ыдаа хиришпейн-даа баар болза, ооң түңнелдери Индияга хоралыг салдарны чедирер. Шак ындыг дайынга бүгү кижи төрелгетен өлүп каап болур. Чогум-на ынчангаш Индия ядролуг халапты болдурбас, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээш соксаал чок күжениишкиннерни үндүрүп, чугаалажылышкыннар столунуң артынга олурупкаш, маргылдаалыг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээр дээш туржуп турар.

И. Ганди Мурнуу Азияның девискээринде дүшкүүрлүг чорук-тун айыылдыы-биле күштелип турарынче кичээнгейин угландырган. «Индияның кызыгаарларында дайынның кыжанары күштелип. Индияга удур сүлчээни дугуржуп турарын келген медээлер херечилеп турар»—деп ол медеглээн.

Индияга удур өөчүк-чөңгээлиг пропаганданы Барыын чүк болгаш президент Рейганның бодунга бүрүнү-биле онаажыр ужурлуг деп резолюцияда демдеглен турар.

ХАНОЙ. АКШ-тың Гренадада интервенциязын болгаш Рейганның чазааның Кубага, Никарагуага болгаш өске-даа чурттарга удур эжелекчи туруштуг белеткеллерин Хо Ши Минин коммунистиг аныяктар эвилели, Вьетнамның өске-даа аныяктар организациялары килең-биле буруу шаап турар. Гренадага удур агрессияны доп-дораан соксадырын олар кады хүлээп алган медеглелде негээн.

ХЕЛЬСИНКИ. АКШ-тың Гренадага удур чепсектиг агрессиязын бот-башкартынарынга улустарның делегей нормаларын болгаш эргезин каржызы-биле үрээн чорук кылдыр Финляндияның Профэвилелдериниң төп организациязы тодараткан. Гренада девискээрдеи агрессорнуң шериглерин доп-дораан үндүрерин ол негээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. АКШ-тың Гренадага удур чепсектиг агрессиязын бот-башкартынарынга улустарның делегей нормаларын болгаш эргезин каржызы-биле үрээн чорук кылдыр Финляндияның Профэвилелдериниң төп организациязы тодараткан. Гренада девискээрдеи агрессорнуң шериглерин доп-дораан үндүрерин ол негээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. АКШ-тың үүлгедиишкиннерин Барыын Берлиниң Херээженнериниң демократтыг эвилели бужар чорук кылдыр буруу шапкан. АКШ-тың агрессиязы дээрге КНО-нуң Уставын каржызы-биле үрээн чорук-тур деп оларның парлаан документизинде чугаалап турар. Ук эвилел Гренададан интервентилериниң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээн.

ДАМАСК. Сирия Араб Республиканың Тайбың талалакчыларының национал чөвүлели АКШ-тың агрессиязын килен-биле буруу шапкан. Америк интервенцияны кижи төрелгетеңге удур, тайбың-ның болгаш депшилгениң күштеринге удур эң-не бужар-бак үүлгедиг кылдыр санавышаан, Гренаданың улузу-биле Сирияның чонунуң эп-сеткилин каттыштырып турарын медеглеп, орту-луктан америк шериглерин чугаа чокка үндүрерин негээн.

(СЭТА).

АКШ. Америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарынга америк тайбың талалакчылары удурланмышаан, ядролуг чепсегленишкинге удур массалыг кампанияны чурттуң 200 хоорайларында чорудуп турар.

Нью-Йорк штаттың Сенекада «Першинг-2» ракеталарны океан кежилдир чорудар шериг баазазыныче баар оруктарны олар бүзөдеп алган.

ЧУРУКТА: сураглыг уруглар эмчизи Бенджамин Споктун Сенекада базаа чанында дайынга удур чыскаалдың киржикчилериниң аразында турары. Дайынга удур чыскаалдың 32 киржикчилери-биле катай ону эрге-чагыргалар тудуп хоругдаан.

АП— СЭТА-ның телефотозу.

ПЕРУ. Компанияның балыктан далган бүдүрер 36 заводтарын ажыы чок дээш хаап каапканынга күрүнеиің балык тудуп болбаазырадыр ол эн улуг «Пескаперу» компаниязының ажылдакчылары удурланган. Ону хагганыың түңнелинде 4 муң ажыг ажылчыннар амыдырап чурттаар хөреңгизи чок арткан.

ЧУРУКТА: компанияның бүдүрүлгелерин хаар дугайында шиитпирге удур аш чарлаан ажылчынны «Пескаперу» компанияның ажылчыннары колуруп алган бар чыдары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЗЫЛ ПАРТИЗАННЫҢ ОГЛУ

ПОЛКОВОДЧУ ОРДЕНИ БОЛГАШ СОЛДАТ ОРДЕНИ

«Тиилелге» болгаш Алдар орденнерин тургусканындан бээр 40 чыл болганынга

Дээди шериг орден — «Тиилелгени» 1943 чылдың ноябрь 8-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле тургускан. Ол-ла Чарлык-биле ук орденниң Статудун болгаш тайылбыр тодарадылгазын бадылаан, а 1944 чылдың август 18-те Чарлык-биле «Тиилелге» орденниң үлегер-хевирин болгаш кожаазының тайылбырын база орденниң кожаалыг планказын кадаарының чурумун тодараткан.

Статутка дүүштүр «Тиилелге» орден-биле каш-даа азы чаңгыс-даа фронтунуң хемчээлинге дайынчы операцияларны чедиишкинниг чоруткан, ол операцияларының түңнелинде байдал Кызыл Армияга ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилгенде Кызыл Армияның дээди командылал составының кижилерин шаңнаар.

«Тиилелге» орден-биле амга чедир 17 кижини шаңнаан.

№ 1 орденни Совет Эвилелиниң Маршады Г. Жуковка тывыскан.

Полководчу ордени-биле кады чаңгыс ол-да үеде аная дайынчыларга база дээди шаңналды тургускаными солун.

Алдарның солдат ордепин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1943 чылдың ноябрь 8-теги Чарлыы-биле тургускан. I, II болгаш III чергелерден тургустунган Алдар орденниң Статудун болгаш тайылбырын ол-ла Чарлык-биле бадылаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үеезинде III чергениң Алдар ордени-биле шаңнаар эргени дивизиялар болган корпустар командирлеринге, а II чергении-биле шаңнаар эргени— армиялар болгаш фронтулар командылакчыларынга тывыскан. I чергениң Алдар ордени-биле шаңнаашкынны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын ёзугаар чорудуп турган.

Бо дээди солдат шаңналбиле демдеглеттиргеннерниң дайынчы маадырлыг чоруктарын болгаш ачыхавыязын Алдар орденниң Статудунга тодаргай санап айыткан. Ол орденбиле Кызыл Армияның аная дайынчы болгаш сержант составын, а ужар үүлге —Совет Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга дидим, маадырлыг болгаш коргуш чок чоруктуң үлегер-чижектерин көргүскен биче лейтенант эргелиг кижилерни шаңнап турган.

1943 чылдың ноябрь ортан үезинде III чергениң Алдар ордени-биле баштайгы шаңнаашкыннарны чоруткан.

А 1944 чылдың июльда Алдар орденниң бүгү чергелериниң баштайгы бүрүн эдилекчилериниң аттарын чурт дыңнаан, Шаңнаттырганнарның аразында ефрейтор М. Питенин, улуг сержант К. Шевченко болгаш өскелер-даа турган.

Үш чергениң Алдар орденнериниң бүгү эдилекчилериниң саны амгы үеде 2.600 чыгам кижи четкен.

Үш чергелериниң Алдар орденниң дөрт эдилекчилериңе Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Г. КОЛЕСНИКОВ,
халажыгда полковник, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Кадрларының код эргелелиниң шаңналдар киллдизинин начальнигиниң дузалакчызы.

Ол «Тувиниская правда» солунга база ажылдаан. «Тувиниская правданың» редакторунуң оралакчызы тургаш, Пахомов бир-ле хүн ындыг байдал-биле шөлээн чок ажылдап, дараазында үнер солунну номчуп олурган. Хенертен телефон кыңгырт дээн.

— Силерни СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока чалап тур—дээн үн дыңналган. «Чүү болу берген ирги?» деп бодааш, ол шала дүвүрексей аарак, дүрген-не маңнап четкен. Бирги секретарь ону эвилец-эелдек чаңыбиле хүлээп алган.

— Михаил Иванович, силерниң бижиттинип ажылдаарынар ам болзуп, ничангаш партийжи удуртур ажылче чорудар диштивис. Канчаар бодап тур силер? — дээн.

Пахомов кезек боданып олурган.

— Удуртукчу ажылга чорбаан кижи-ле болгай мен. Кайнаар баар чүве ирги?—деп, ол ылавылаан.

— Бистиң бодап турарывыс болза, ол ажылга силериниң билиинер-даа, дуржулганнардаа четчир, партия Кызыл райкомунуң бирги секретарынга сүмелээр бодап тур бис— деп, дарга саналдаан. Салчак Калбакхөрекович партияның область организациязы ол үеде эң чугула айтырыгны — көшкүн, быдаргай араттарны сууржуң амыдыралче, коллективизацияже шилчидерини шинтпирлеп турарын чугаалааш, ол районда бо чугула ажыл багай чоруп турар, ону холга ап, дораан эдерин сүмелээн. Ол болза 1947 чылдыр.

РАЙКОМНУҢ пленумунга Пахомовту бирги секретарыга соңгаан соонда, ол дораан-на ажыл-херекче шымныгып кирипкен. Байдал карын, шинтпирлээр айтырыглар аажок хөй. Чаа тургустунар колхозтарда материалдыг базза, машина-техника барык чок. Чүвени чедир билбес чамдык араттар колхозка малын киирерин харамнанган, назы четпээн ажы-төлүн дүвүдалаш-биле өглээш, оларга үзүп бээр, оон кедерезе малмаганны кайы хамаан чок төтчеглээр, өлүрүп чиир турган. Лама, хам чораан кижилер араттарны колхозка киреринден коргудуп, оон ойталаарынче албадаар ийи-чаңгыс чижектер райкомга база билдинип келген.

Ол бүгүнү барымдаалааш, райком хамыктыг мурнунда арбаннарга, сумуларга араттар ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды күштелдирип, чер-черде партия организацияларының, бүгү активтиң күжүн кижилер-биле тодаргай ажылче угландырган. Удаваанда Ондум, Суг-Бажыңга, Чедерге, Сесерлигге, Бай-Булуңга болгаш өске-даа черлерге тургулаан үүрмек МЧАЭ-лерни колхозтар кылдыр каттыштырарының хуралдарын эрттиргилээн. Михаил Иванович хөй нуруузунга олурушкан. Оларның чамдыктары оон сагыш-сеткилинден уттундурбаан. Ямзы-бүрү хөй санныг айтырыгларны харылаан, колхозтуң адының, оон төвүн кайа тургузарының дугайында маргылдааны шинтпирлээн соонда, Ондум биле Суг-Бажының араттарының хуралы доостур чоокшулап келген. Даргалакчы Бүрүлбаа:

— Ам партия райкомунуң бирги секретары эш Пахомов сос алыр-дыр—дээн.

Эжиинде кызыл тук аскан ак өг чаныда чыылган хөй чоннуң мурнунда кызыл шекпен-биле шыпкан узун стол артындан оожум тургаш, ол чугаалаан өгелээн:

— Эштер, силер ам күш улуг болган-дыр. Бо Ква-Хем биле Бии-Хем каттышкан, кончуг Улуг-Хем болганна болгай. Ам болза, эштер, каттышкаш, колхоз болганынар, ол дег күштүг болган силер аа...

Шимээн чок олурганнарның аразындан:

— Орус дарга хирезиде тывалаарын аа! Метис-хайнак кижи эвес ыйнаан—деп, бир кадай сымыранган.

— Өрус-арыс, метис-матыс деп алган, аксың тырт, орта олур сен—дээш, оон-биле кожа олурган ашак олче ширинин аажок көрген.

— А—аа, бо дээрге Таңды чурттуг, ол черниң улузунун Узун Иван дижири кызыл партизан чораан кижиниң оглу болбас ийикпе...

Сымыранган ындыг чугаалар чоорту соксаан.

Пахомов коллективтиг күш-ажылдың, сууржуң амыдыралдың ужур-дузазын, баштайгы үеде чаа колхозтуң мурнунда бергелериниң, ээн дазыр ховуга суурну тудуп тургузарының, кол чүве чаңгыс кижи дег коллективтиг, ак сеткилдиг ажылдаарының чугулазын тайылбырлааш, Таңды, Бии-Хемде бижыга берген орус совхозтариңа дуржулгазын чугаалап берген.

УДАВААНДА партия райкому ол черге коллективизация айтырының шинтпирлээриниң кол штабы апарган. Райкомнуң бюроларынга, пленумнарынга, актив хуралдарынга ол дугайын удаа-дараа чугаалажып, шинтпирлерин хүлээп ап, оларның күүселдезиниче онза кичээнгейин салып турган. Чедерге, Чербиге, Сесерлигге, Бай-Булуңга болгаш өске-даа черлерге колхозтар тургустунган. Оларның чамдыктары соолзүредир улуг ажыл-агыйларга каттышкан, а өскелери ам «Тиилелге», «Кара-Хаак», «Совет Тыва» ышкаш хөй адырларлыг улуг совхозтар болгулаан.

Ынчан Кызыл районга чаа тургустунган баштайгы колхозтарның ажылы нарын, берге-даа болза, оларны башкарарынга Домбаалан, Бүрүлбаа, Шагдыр, Даидын, Сүлдүм-оол, Ензук, Шомуктай, Лаа-Сүү, Чиңге Аракчаа ышкаш оске-даа эрес-соруктут кайгамчык практик-организакчыларның дугайын Михаил Иванович сеткил ханыышкыны-биле чугаалап чоруур.

Ленинчи гвардияның дайынчызы М. Пахомов оон соонда бодунуң ажыл-чорудулгазын хөй чылдарда Барыын-Хемчиктиң партия организациязын удуртурунга. Тыва облкүүскомнуң секретарынга эрттиргеп. Персоналдыг пенсияже 1971 чылда үнгүже чедир соолгу он үш чылда СЭКП обкомунуң чаныда партийжи комиссияны даргалаан келген.

— Каяа-даа, кандыг-даа адбан-хүлээлгени, күүседи чорааш партияның, чоннуң хереэнге хире-шаам-биле баан болуруп эн-не бедик хүлээлге, бодумнуң амыдыралымның үжүр-утказы кылдыр көрүп чораан мен— деп, ол чугаалап турар.

Оон бажыңында папкаларда шыгжаттынган «үүжелер» аная-ла эвес, база ужурлуг-дур дээрзин соолуде билген мен. Ол документилерге үндезилээш, ол «Таңды Уланың эдектериниде», «Орук белдириде», «Бурунгу черниң эртени» деп тоожуларны бижээш, номчукчуларга баралгаткан. Сезен хар чоокшулаза-даа чогаал бижиирин амдаа үргүлчүлевишаан болганда, ону чүгле партия ажылдакчызы эвес, чогаалчы деп база чоргаар чугаалаар бис.

ХҮНДҮЛЕЛДИҢ хүннеринде орден-хавыяаларын кадаптар, аныяктарның күзенчиг адлчызы, шаандакы кызыл партизанның оглу Михаил Иванович Пахомовтуң амыдыралчы эртени оруу амгы салгалдың кижилериниге чаагай үлегер-чижек болур.

С. ШОЙГУ,
журналист.

СПОРТ УЛУГ-ДАА, БИЧИИ-ДАА КИЖИЛЕРГЕ АЖЫКТЫГ

Эртенги кичээлдер түлүктеп, он бир шак чоокшулап турда, Кызылдың № 2 школазынга чеде бердим. Бирги каытта, коридорнуң солагай талазында школаның спорт залында кезек школачылар баскетбол ойнаан, арткаңнары боттарының эелчээн маңап, ойнаксаан, четтикпейн-не турлар. Мойнунда эдиски эстып алган, спортчу хүрец костюмнуг судья — школада күш-культура башкызы Нина Чулдумовна Ооржак чедиги класска кичээл эрттирген соонда аңаа ужуражып, эртенги гимнастиканы школага канчаар эрттирип турарының дугайында сонуургадым.

— Сула шимчээшкиннер кылыры кандыг-даа назылыг кижилерге ажыктыг дээрзи билдингир болгай. Ылангыя школачыларга. Ону бистиң школада бо чылын хүн бүрү доктаамал кылып киришкен. Ол чорук өреннкчилериң кадын быжыглаарынга, билиг шиңгээдиринге болгаш омаксергек болурунга идиглиг. Класстар аразынга социалистиг чарыш түнелян үндүрерде гимнастика эрттирериң баа-ла кол көргүзүглериниң бирээзи кылдыр санап турар бис — деп, башкы чугаалады.

Школада 4—6, 7—10 классстар аразынга ГТО нормазын 400 өреникчи дужаган. Бо өредилге чылында школада база хоорайда уругларның спорт школазында янзы-бүрү секцияларда эвээш эвес школачылар хаара туттунган. Олар баскетболга, волейболга, чиик атлетикага, хаакта база шиити күш-дамыр кижизидилгезинде мергежилин бедидип, хоорай, республика чергелиг маргылдааларга доктаамал киржип турар.

— Школавыетың спорт залы кызыы болган ужурулан педагогика институдунуң база № 4 профтехучилищениң спорт залдарын чамдыкта ажыглап турар бис. Тыванын 40 чыл оюнга уткуштур ажыглалга кирер спорт залын бисте тудуп эгелээн. Тудуг шалыпкын чоруп турар. Школачыларга ол улуг белек болуру чугаажок — деп, Н. Ч. Ооржак уламчылады.

№ 2 ортумак школаның өреникчилери бо өредилге чылында чүгле хоорайның эвес, республиканың спортчу амыдыралынга идепкейлиг киржир. Тыванын 40 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр сорулганы салган.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: эртенги гимнастика үези.

Авторнуң фотолары.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

ФУТБОЛ

БЕРН. 1984 чылда Европа чемпионадының түңнел оюнларынга киржир Бельгияның командазын (бирги болук) Швейцарияның футболистери шилилде оюнга 3:1 санга удуп алган.

Ноябрь 16-да бирги шилилде болүүнге сөлгу оюн ГДР биле Шотландияның аразынга болур.

ГИМНАСТИКА

СТРАСБУРГ. Будапештиге үш неделя бурунгаар эгелээн делегейниң гимнастика шуулганы бо хүннерде Страсбургта уламчылап турар. Эртебурунгунуң француз хоорайынын «Ренус» деп кол спорт комплекизинде делегейниң XI чемпионадының шаңналдары дээш маргылдаларда уран гимнастиканың мастерлери киржип турар. Ол маргылдаларда 33 чурттарның, оон иштинде Австралияның, Бразилияның, Болгарияның, ГДР-ниң, Испанияның, КУР-нуң, Кубаның, Чаа Зеландияның, Польшаның, ССРЭ-ниң, АКШ-тың, ЧССР-ниң, Японияның болгаш өске-даа төлээлер хөй.

Совет команданың составында эрткен чылда Европаның болгаш ССРЭ-ниң Улустарының XIII чайгы спартакиадазының тулган чемпиону, Вильнюс чурттуг Даля Куткайте, чурттуг бирги чери дээш шаңналдың эдилекчизи Галина Белоглазова болгаш аңгы-аңгы мергежилгелерге ССРЭ-ниң чемпиону Венера Зарипова олар база бар.

КАРА-ХӨЛДҮҢ БОЙДУЗУН ХУМАГАЛААР

Бай-Тайга — байлак оран. Аң-мең, балык-байлаң ында элбек. Каас-чараш бойдусту магадап көөр, аржаан сугларынга эмнеиир дээш кайындаа улус кээр. Чону база хүндүлээчел, аалчыларны эки уткуур. Улустуң магадап турар бойдузунуң камгалалы кандыгы?

Чеден чылдарның эгезинде даг хеми Алашка балык хөй турган. Шуут эриче үндүр шураар чыгый, кылаңайндыр чемнеп турар чүве. Бичии оолдар безин эңдере тудуп алыр. Ам беш-алды балык тудуп алыр дээш олар хинчээн коорлер. Бел, шокар, мыйыт, кадыргы ам көңгүс көзүлбестээн. Кижилерден балыктар дезе берген деп бодавайн көрүнер. Олар төрээн хемин черле қаңбастар. Хамык ужур кижилериңе хыдыкчы чоруунда болдур ийин.

Алаш хемден балыктаан кижилер хоруглуг тускай херекселдерин ажыглап, балыкты кам-хайыра чок кырып турар. Бойдус камгалалын бо чөрде кым-даа хайгааравайн турар деп болур. Чүге дизе харыылапкы дег кижилер боттары база балыктаарынга ынак болгаш «ындыг чүведир харын» деп каап, караан шийип алган дег, билбээченнеп олурар боор-дур.

Эвир чылын октябрь 28-тен эгелээш ноябрь байырлалы төңгүжеге чедир «Кара-Хөл» совхозтуң кол инженери Ояа Хертек баштаан кезек кижи балык чыглыр салдам черлерден шүүм дээр тускай херексел-биле балыкты шүүрен каапкан. Ынча хой балыкты та каңчаар дээш улус.

Дош доңары билек, совхозтуң ажылга озал-ондак болдурбазының чурумун сагыыр инженери Дүмен-оол Иргит оолдарын эдертип алгаш, оп хире хонук иштинде солярка-биле чыдыын алган балыктан турган. Оон түңнелинде суг хирленген. Дош кырында төгүлген солярка кайнаар-даа барбас. Ол бистиң ижер суувуска кээр, эъдин чип орарывыс балыкты хораннаар.

Ажыл-агыйның харыысалгалыг ажылдакчылары чондан негелде кылыр, улусту кижизидер, үлегер көргүзер кижилер бо хире үүлгедиглерин кылып турарга, черле дыка бергедир. Бо балыктаашкынларга кол зоотехник Дайынчы Хертек, совхоз директору турган Данов Хертек, десник Агбаан Хертек база киржип турган. Партком секретары Сереков Хертек безин халас кежик алырындан чажам дивес болган.

Кыштаглаашкынга белеткед үезинде, күскү хову ажылдары чоруп турда, кол специалистер аң аглап, балык шүүреп, боттарының хууда ажылын кылып чоруп турарга канчап тааржыр боор. Күскү ажыллар чедир кылдынмаанындан, эрткен кызын ийн муң хире баш мал хораан.

Эвир чылын мындыг турган. Оон түңнел үндүрер байтык, хүлбүс аткан черинден хүннүң аңнаар дээш ышкаш, бо чылын олар база-ла эрги хевин кедипкеннер. Сентябрь 8—11 хүннериниде ол-ла Ояа Хертек Кара-Холче киир аккан Маныы хемни кежир демир шүүр кежир херип каан. Хем сыыгаарга хөлче шуушкан балыктар аңаа тырылган. Шүүрүңү ээзи савазынга сыңмастаан балыктың чамдызын дедир сугже октап турганын көрген улус кайгап чугаалажыр. Өлген балыкты сугже салырга дирлир эвес. Көк-сула ажаар түлүк үеле кол специалист шөлзөн балыктап чоруурун элдеп. Ол ам шөлзөлеп алгаш тайгаже аңнаары-биле арлы берген.

Октябрь айның эге хүннеринде суурнуң чурттакчылары хлеб чивээн. Хлеб быжыр черни эде кылдыр туржук, райпо төлээзи С. Саая балыктап чорупкан болган. Ажылга харысалга орнунга ажыккопчаа сүрер чорук ол-дур.

Агбаан Хертек арга-арыг камгалаар хамаан чок, боду үүүргедип чоруп турар. Аңныр черниң инспектору Белек Хертек та чүү дээш шалың ап олурар кижи. Төтчеглекчилерни көрбөөчиеп орар. Чижээ, сентябрь 30-деп октябрь 5-ке чедир В. И. Еремеев Даштыг-Хөлге балык четкилеп чоруп турда, ону кым-даа хорувааи.

Хыдыкчылар күрүне машинаазын ажыглап турар. Эмин эрттир орайтаваанда, Алаш хемниң хоозураарын болдурбас дээш демисеелди күштелдирери негеттинип келген. Аная көрүп орар арга чок болгаш бо четпестерни бижир ужурга таварыштым. Бүрүүлүгларга кеземчени оныар боор деп идегээр мен.

Д. ИРГИТ.

Ажык чугаага хамаарыштыр

ЭКИГЕ ЧЕДИРБЕС

Амыдыралдың арыг оруундаң чандыр базын, арага-биле «өнүктешкеш», ажыл кылбайн, кодан-суур кезип, товаан чоруур кижилериниң ындазында коскүлеги кончуг. Баштай-ла чугаалап каайн—эки талазы-биле эвес аан. Улуг эвес суурга суг болза, оларны улус шупту пат билир. Бистиң хоорайывыстың арага садар магазиниериниң чанындан ыравас хүндүскү «таңнылдар» база бар болгай. Оларның аразында хереэжеидаа, эр-даа кижилер бар.

Арага садар магазин долганып, эрткен-дүшкен кижилерден көпеек дилеп турарларның бирээзи В. Нүржут. Көпеек дилеп алыр дээнде, «Даай, чээн, 10, 20 көпеек чедирбейн тур мен, берип кор. Василий сеня хомудатпас-даа, шалыным алгаш дораан эгидер мен. Өрелиг кайын артар мен» суг дигилээр. Шынында ол кайда-даа ажылдавайн турар. Ол хиреде ында-мында ажылдап тур мен деп мегелээр. Ажылдыг кижи болза, ажыл шагында магазин долганыр харык кяяа турар боор.

Көдээ ажыл-агый специализи эртемниг Овуштай Мандышааны ап көрээлиңер даан. Ол база-ла ындыг, арага садар магазиниер чанынга ээрецейнин хүлээр. Тура-сорук чогу, салдынчаа бо кижини чүү чүвеге чедиргеиил? Ажыл-иш, эртем-билиг— арагага ориаттынган, өг-бүле бузулган.

Бодун туттунуп билбес, салдынчак чорук үстүнде ийи кижини чүү чүвеге чедиргендир.

Садыг-магазин долганып, арыг-чаагай амыдыралдың хоолегезинде бо кижилерни эде кижизидип, билиндиреринге милицияның киржилгезин албан херек деп бодаар мен.

Х. ЧАМЗЫРЫН.

Кызыл хоорай.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Демидовы» 9.30, 12.30, 16.30, 19.30, «Моя милиция» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киносборник» 9.00, 12.10, «Витя Глушаков— друг апачей» 10.30, 13.40, 15.20, «Трюкач» 17.00, 19.50, шактарда.

«ВОСТОК» «Арабелла — дочь пирата» 10.00, «Букет фиалок» 11.40, 16.10, 20.30, «Роковое путешествие» 13.30, 18.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Завтра выйдешь» 14.00, «По законам военного времени» 15.30, 17.10, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» 11.00, «Наследница по прямой» 12.30, 18.20, «Не могу сказать прощай» 14.30, 16.20, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дамское танго» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тайна корабельных часов» 9.10, 13.00, «К-клуб» Светофор» 10.40, 15.00, «Демидовы» 16.40, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Похищение по-американски» 14.30, 16.20, 18.20, 20.00 шактарда.

БИЛИП АЛЫҢАР

Хүндүскү өредилгелиг белеткел салбырга (рабфак) киреринге күзээнилер дараазында тускай мергежилдерге белеткээри-биле Красноярскиниң политехникти институдунуң **Кызылда филиалы** хүлээп алыр:

1) автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы;

2) үлетпүр болгаш хамааты тудуг.

Ажылчыннарның ниитинден өреницрин күзээнилер декабрь 1-ге чедир хуусаада 1 чылдан эвээш эвес үзүктелиишкин чок ажыл стажтыг болур ужурлуг. Өреницрин киреренлериниң документилерин ноябрь 25-ке чедир хүлээп алыр. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлениниде (курлавырга халашканнарның) документилерин январь 15-ке чедир хүлээп алыр. Хүлээп алышкыннар ноябрь 25—26-да болур. Өреницрин хуусаазы —1983 чылдың декабрь 1-деп 1984 чылдың июль 31-ге чедир. Айда 40 рубль стипендияны бээр. Нинти чурттага чери-биле хандырар. 34 хардан өрү эвес назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. Белеткел салбырын чедиишкиниг доосхан болгаш шылгалдаларны дужаган дыңнакчыларны бирги курска киреринниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга киреринге күзээнилер дараазында документилерни чорудар: бүдүрүлге черниң азы совхозтуң таңма баскан бижин, ортумак эртеминиң дугайында документиниң боду, бүдүрүлге характеристиказы, 3х4 см. хемчээлдиг 8 фото-чуруктары, № 286 майык ёзугаар эмнелге шыызылгазы, күш-ажыл дептериниде ушта бижээн түүл, өредип чорудар дугайында шинтпир хүлээп алган хуралдың протоколундан ушта бижидилге. Билдириишкинни өреницрин күзээн кижи боду эккээр.

Адреси: 667000, Кызыл хоорай, Рабочая-4, Белеткел салбыры.

ТВ

НОЯБРЬ 13-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Гимнастика. 8.50—Концерт. 9.20— Документалдыг телефильмнер. 10.05 — «Будильник» 10.35 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 11.35 —«Кадыкшыл». 12.20 — «Эртенги почта» 12.50 — Совет черге ужуражымшкыннар. 13.05 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. 13.35 — 13.50 — Чапсар. 13.50 — «Көдээнин шагы». 14.50 — «Музыка киоскузу». 15.20 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.20 — Концерт. 16.50 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. 17.45 — «Авам мени аас-кежиктиг кылдыр төрээн» деп уран-чечен телефильм 19.00— «Делегей панорамазы». 19.45 — «Инспектор Лосев» деп уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00—«Ye». 21.35— Концерт. 22.05—23.50— Футболга Европа чемпионады. Португалия-биле ССРЭ-ниң шилилдек командалары ойнаар. Чапсарда —телемедээлер.

ИЛГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00— Гимнастика. 8.20 — Концерт. 8.50 — Спорт дугайында документалдыг телефильмнер 9.20 — Чалыыларны чогаадылгалары. 10.00 — «Документалдыг экран». 11.00 — Пианист Данг Тхай Шоч (Вьетнам). 12.05 —«Сиген дазылы» деп эртем-тайылбырлыг фильм. 12.20 — А. Платонов — «Булуртун чалыы назынын эгезинде». 13.20—«Чүү? Кяяа? Кажан?. 14.25—«Оттуг оруктар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 15.30 — А. Бородин. № 2 симфония. 16.05 — Мультфильмнер. 16.30 — Музейлерде болгаш делгелге залдарында. Эрмитаж. 21-ги фильм— «Чаян чүк чурттарының уран чүүлү». 17.00 — «Горькийжилериниң музыка амыдыралы». 17.50 — Бистиң корреспондентилериистин чугаалары. 18.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцовның концерти. 19.10—Кижи—чер кырының ээзи. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Балет артистериниң концерти 20.40 — Киножурнал. 21.00—«Ye». 21.35 —22.55 — «Маназр мен» деп уран-чечен телефильм.

НОЯБРЬ 14-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40— Эртенги гимнастика 8.55 — Документалдыг фильмнер. 9.40 — ТТ-ниң болгаш БР-ниң уругларының улуг хорунуң концерти. 10.10 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.10 — Уругларга фильм. 12.25 — Телемедээлер. 12.30 — 14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер. 15.25 — К. Паустовскийниң чогаалдарындан. 16.20 — Улустуң ус тывыжының дугайында. 16.40 — Эртем-нептерелдиг журнал. — «Билиг — күш». 17.30 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. 18.25 — «Ульяновск» — документалдыг телефильм. 18.40 — «Күш-ажылы дээш алдар-ат». Картофельчилерге чаа техниканы тургузар талазы-биле Рязаньның кодээ ажыл-агый машиналары ылыр заводунуң дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 19.10 — Футбол дугайында доңчулаа. 19.40 — Эдуардо де Филиппонуң шинзиниден тургускан фильм-шин. 21.00 — «Ye». 21.35— Фильмшиниң уланчызы. 22.45—Бүгүн делегейде. 23.00—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» — «Спартак».

ИЛГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Аас-кежиктиг чурттаңар. 8.40 — В. Быков. Чогаалдарының арынарындан. 9.35 — Эртем-нептерелдиг фильм. 9.50 — Эртем болгаш амыдырал. 10.35— Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектиң хоорайында. 11.05 — Орус чугаа. 11.40— Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектиң хоорайында. 12.10 — Физика. 6-гы класс. Деңзи болгаш деңзи чок байдал. 12.40— Ховуларның болгаш шыыаларының үүштери. 13.00 — Башкыга — музыка кичээли. 2-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 14.05 — Ортаакы вектиң уран чүүлү. 1-ги дамчыдылга. 14.35 — Э. Хемингуэй. Амыдыралының болгаш чогаал ажылдарының арынары. 15.25 — Телемедээлер. 15.30— 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга тоол. 18.25 — Уругларга фильм. 18.35 — «Улус чогаадылгазы». 19.15 — «Аяна төөв». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 20.50 — «Енисейниң эге бажындан». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35—23.05 — «Хүлумзүрүүнер кайгамчык-дыр». Уран-чечен фильм.

Редакцияның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи эмдырал болгаш 2-24-63 редакторнуң үлетпүр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш оралакчыларының 2-35-24, совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериялың 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда катап үнер. 6

Чагыг № 2038.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле түүү комитединиң типографиязы. (Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00273.